یادداشتەکانی منالی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محەمەدی چروستانی

PDF4Kurd

ساغ کردنەوەو پێشکەش کردنی

محەمەدی مەلاکریم

یادداشتەکانی منالّی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی
مامۆستا

مەلا محەمەدی چڕوستانی

ساغکردنەوەو پێشکەشکردنی

محەمەدی مەلاکەریم

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤

پێشـــەکی

ئەمەی پێشکەشتانی ئـەکـەم یادداشـتەکانی ساڵانی سەرەتای ژیانی خوالێخۆش‌بوو مامۆستا مەلا محەممەدی چرۆستانی‌یە کــە یەکێك بوو لـــە مەلاکانی سلێمانی‌و لـــە ١٩٦٣دا کۆچی دوایی کردووە • مامۆسـتا ئەم یادداشتانەی لە سـاڵانی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦دا لە نەخۆشـخانەی تویسـە(١) لە بەغدا نووسیوە(٢) •

داخەکەم مامۆستای چرۆستانی یادداشتەکانی هەموو ژیانی خۆی نەخستووەتە سەر کاغەز • تەنانەت ئەوەندەشی لێ نەنووسیونەتەوە هەموو ئـەو ماوەیە بگرێتـەوە خوێندنی تیا تـەواوئەکاو ئەبێ بـە مەلا • لـــە دەوروبەری گەیشتنە قۆناغی خوێنـــدنی (عەبدوڵڵا یەزدی)(٣) یدا ئەبڕێتەوە کـە تێـکڕا نیوەی خوێندنی فەقێ‌یانە •

---

(١) ناوە ڕەسمی‌یەکەی (مستشفى الامیـــر عبدالاله للامـــراض الصدرية) بوو •

(٢) مامۆستا خۆی لەم یادداشتانەدا باسی ئەوەی کردووە •

(٣) عـــەبدوڵڵا یەزدی : پەراوێزەکانی مەلا عەبدوڵڵای یەزدی‌یە بە کتێبی (تهذيب المنطق)ی مەلا سەعدی تەفتازانی‌یەوە لـــە زانستی لۆجیك (منطق)دا • دووهەمین کتێبی لۆجیکە کـــە فەقێی جاران ئەیانخوێند •

لەگەڵ ئەوەشدا ئەوەندەی بۆ ئەم ئەندازەیەی ژیانی نووسیوە ، بەچەشنێ چڕو پڕو دەوڵەمەندە ، ئەگەر هەر بەو پێودانە بڕۆیشتایە تا سەردەمی نووسینی ، کتێبێکی گەورەو شایانی لە هونەری یادداشتنووسیی کوردیدا لێ دەرئەچوو لە مەیدانی خۆیا شانبەشانی (یادداشت) ەکەی ڕەفیق حیلمی بوەستێ •

لە ژیانی لەوەپاشی مامۆستادا گەلێ ڕووداوی وا هەیە ئەگەر بینووسیبایە سوودێکی زۆرمان لێیانەوە دەسگیر ئەبوو ، وەکوو ئەو چاوپێکەوتنەی لەگەڵ سمایلخانی سمکۆ کە کاتێ ڕووی داوە ئەم لە پژدەر مەلا بووەو ئەویش هاتووە بۆ ئەو ناوە ، یاوەکوو بەر بۆمبای ئینگلیز کەوتنی ماڵی لە ڕانیەو سووتانی کتێبخانەکەی و ، قوتابخانەدانانی لە سولەیمانی لە ساڵی ١٩٣٢وەوە تا ساڵی ١٩٣٦ (٤) و ، باسی ئەوشتانەی لەو دێهاتانەی شارستانی سلێمانی دیونی کە بە نارەزایی خۆی حوکوومەت ناردبووی ڕێوشوێنی خۆپاراستن لە نەخۆشی پیشانی دانیشتوانیان بدات (٥) •

بەلای منەوە ئەم یادداشتانەی مامۆستا نرخێکی زۆری بۆ گەلێ سەری ژیانی کولتووریمان هەیە • تابلۆیەکی چڕی

---

(٤) بڕوانەرە : سەرەتای دیوانی چروستانی کە مەلا یەحیای کوڕی نووسیویە (ئامادەکراوە بۆ چاپ) •

(٥) دەسنووسێکی چروستانی خۆی بە پەراوێزی پارچە شیعرێکیەوە •

ژیانی فەقێیەتیو ژیانی کۆمەڵایەتیی لادێکانو ، جۆری بیرکردنەوەی خەڵکی ئەو سەردەمەیە • بەشێکی بایەخداریشی لە مێژوو پێوەیە • من پێ‌بزانم تائێستا کەسی‌تر شتێکی لەبارەی ڕشانەوەکەی ١٩٠٤ەوە لە کوردستانی خواروودا بە کوردی نەنووسیوە ، کە مامۆستا ئەڵێ : «ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە »(٦) • چەردەیەکی ژیانی ئابووریی پڕ لە کوێرەوەریی خەڵکی ئەوڕۆژانەش ڕوون‌ئەکاتەوە • لەبارەی هونەری‌یشەوە نموونەیەکی ڕەوانی پەخشانی کوردی‌یە ، کەسێك نووسیویە جگە لە بڵاوکردنەوەی چەند پارچە شیعرێك لە « گەلاوێژ »دا پێوەندێکی ئەوتۆی بە کولتووری نوێوە لێ نەزانراوە ، کەچی لەگەڵ ئەوەش ـ بە هەڵسەنگاندنی من ـ لەگەڵ هەندێ کەم‌وکورتیی گرامەریشیدا ، لە زۆر لەوانەی ئەمڕۆ پەخشانی کوردی ئەنووسن جوانترو باشترو ڕەوانتری نووسیوە •

چەند هەفتەیەك لەمەوپێش برای بەڕێزم کاك مەلا یەحیای چروستانی دیوانی شیعرەکانی مامۆستا مەلا محەممەدی باوکی دایەلام کە بەمەبەستی لەچاپدان نووسیویانەتەوەو ئامادەیان کردووە ، بۆئەوەی بەراوردی بکەم لەگەڵ دەسنووسەکەی شاعیر خۆی تا ئەگەر هەڵەیەکم لە نووسینەوەی وشەیەکدا دی ڕاستی

---

(٦) تێکستی ناو دوو کەوانۆلکەکان دەقی نووسراوێکی مامۆستا خۆیەتی لەم یادداشتانەدا •

بکەمـەوە • ئەم یادداشـتانەیش لە دەفتـەرێـکا نووسراوەتەوە لەناو دەسـنووسەکانی دیوانـەکەدا بوو • کە لە خوێندنـەوەی بوومـەوە بڕیارمدا لـەبەر ئـەو ڕووە باشـانەی باسـمکردن بینووسمەوەو ئامادەی کـەم بۆ چـاپ • لـەمبارەوە لەگـەڵ کـاك مـەلا یەحیـا قسەمکردو ڕێـکەوتینو ئەوەتا ئیسـتا پێشـکەشتانی ئەکەمو ئومێدم وایـە بێ کەڵـك نەبێ بۆتانو کاتێـکی خۆشیشـں بە خوێندنەوەیەوە بەسـەربەرن •

ئـەوەی بە پێویسـتی بزانم لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کـە من ئـەم یادداشـتانەم لە شێوە نووسینـی مەلایانەی کۆنەوە هێنـاوەتە سـەر شـێوە نووسـینی نـوێ • ئەگـەر ڕێـکەوتی شـوێنێـکم کردبـێ بە هەڵـەیەکی زەقم زانیبێ ڕاستەکەیم لە تێـکستەکەدا نووسـیوەو لـە پەراوێزدا تێـکستە هەڵـەکەم دەستنیشان کردووە • لە هەندێ شوێنیشـدا کە هەڵـەکەم بە زل نەزانیوە ، وەك خۆی نووسیومـەو لە پەراوێزدا دەستنیشانم کردووە کە ئەبوو چـۆن بوایە • دوور نییە هەندێ وردە هەڵەیتریشی تیـابێ لەیادمچووبێ دەستنیشانیان بکەم • هەندێ وردە پەراوێزیشم لە شوێنی پێویستدا نووسیوە •

محمدی مەلا کریم

١٩٨٤-٣-٣١

هەرچەن تەئریخی ویلادەتم لە نووسراوی باوکما نەدیوەو ، لەبەر بێسەلیقەییی خۆم لێم نەپرسیوە ، ـ ئاخ ! داخی بەجەرگم زۆر شت لە دڵما مەراقە کە وەختی خۆی لە خزمەتیا نەمپرسیوە ، ئیستە هەروا بە گرێوگۆڵی لە دڵما ماوەتەوە ـ ئەمما بە تەحقیقاتێ کە خۆم کردوومە لە دێی ئابلاخ کە [مسقط رأس] جێی تەوەللودمە لەو کەسانەی کە عەسکەریی زەمانی سەڵتەنەتی عەبدولحەمیدیان کردووەو ساڵی تەوەللودم کراون بە عەسکەرو خوێندەواری بەرەبتوزەبت بوون، بۆم مەعلووم بووە ـ لە تەئریخی رۆمی‌یەوە ـ کە ساڵی تەوەللودم (١٣١٢) هەزارو سێسەدو دوازدەی هیجری بووە (٧) • ئیستە کە (١٣٧٥) هەزارو سیسەدو حەفتاو پێنجی هیجری‌یە (٨) ، وا دڵم پڕبووە لە کوڵو چاوم پڕبووە لە فرمێسکی حەسرەتو ، ئەسەف بۆ گەلێ شت ئەخۆم کە لە وەختی خۆیا بێسەلیقەیی

---

(٧) ڕێکەوتی ساڵانی ١٨٩٤ ـ ١٨٩٥ی میلادی ئەکا •

(٨) ڕێکەوتی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦ ئەکا •

بوو بە سەبەب بۆ ئیهمال کردن و نەپرسینەوەی لەو باوکە عالمە عابیدە زاهیدە کە زوو سێبەری لەسەرم هەڵگیراو تێرم لە بەری فەیزو بەرەکەتی نەخوارد •

خوێندن

لەبیرم نایێت کەی دەسم بە خوێندن کردووە • ئەمەندەم بەبیرە زۆر مناڵ بووم لە ئاباڵاخ فەقێیەکی باوکم لە سوورەتی « ألم تر کیف فعل ربك بأصحاب الفیل » دەرسی پێ ئەگوتم ، فەقێکە لێی دام ، دەسم کرد بە گریان • بە کوڵی گریانەوە چووم بۆ ماڵی باوەگەورەم – باوکی دایکم حاجی(٩) مەلا محەممەد – ، پوورە فاتمەم – خوشکی دایکم – ڕەحمەتی خودای لێ بێت ، بەدەم گریانمەوە هات ، فرمێسکەکانی لە چاوم سڕی ، لاوانمیەوە ، خوا بیبەخشێت ، وتی : ئیتر خۆم دەرست پێ ئەڵێم ، مەچۆرە لای فەقێیان • باوەگەورەم حاجی مەلا محەممەدی زەندان – لە دێی زەندانی لای کانی کەوە مەلا بووە ، حەزرەتی کاك ئەحمەد (رحمە اللە) هێناویتی بۆ دێی ئاباڵاخ بە مەلایەتی – ، زۆری خۆش ئەویستم • حەتتا مناڵ بووم ، جارێك ئەچوو بۆ لای دەوییەکانی کارێزی لاوە لای زەرگەتە ، دوای کەوتم بە

---

٩) لە دەسنووسەکەدا نووسراوە (حاج) • هەروا لە هەر شوێنێکی تری ئەم یادداشتانەدا ئەم وشەیەی تیا دووبارە بووبێتەوە •

گریانەوە ، هەرچەن هاواری کرد : کوڕە بچۆرەوە ، بگەڕێرەوە ، هەر دوای کەوتم • بە فێڵ بـۆم ئەهات ، بەشـکم بترسم ، هەڕام ئەکرد • کە ئەڕۆی ، دوای ئەکەوتمـەوە • ئاخری کـە زانیـی ناگـەڕێمەوە ، وتـی : وەرە ، وەرە ، قـوڕمسـاغ • کردمیـە قەڵانـدۆشکان تا کاریـزی لاوە ، بەمەزەنە بیسـت دەقیقە ئەبێت • پارەبی بیەخشی •

لە سـاڵی (١٣١٨) هەزارو سێسـەدو هەژدە (١٠) ـ کـە ساڵـی وەفاتـی شێخ عومەری بیـارەو تەوەللودی مەلا عەبدوڵڵای برامە ، خوا بیهێڵێت ـ وامبەبیـرە بە واسیتەی شـەڕو هەرای بەینی نەقشـی‌و قادری لـە سولەیمانی‌یە ، ڕابواردنـی باوکـم لە ئاباڵاخ زۆر تاڵو ناخۆشـس بوو • فەقەت بە مەعلوومـی شـێخ عومـەری بیارە سـاڵێ پێش وەفـاتی پێی فەرمووبوو لە ئاباڵاخ بارکە • دزی شێخـانی داراغا شەوێـک دیواری خانووەکـەیان بڕین • هاویـن بوو ، لە حەوشە ئەنووسـتین • بیسـتمان کـە بۆ کوشتنی باوکـم ناردوویانن(١١) • کە ئەچنـە حوجرەکـە کتێبخانەکە ئەبینـن ، ئەترسـن ، ئەڵێن ، ئێمـە چـۆن سـاحێبی ئـەم کتێبو قورئانانە بکوژین ؟ تالانیان کردین • هەرچی(١٢) نوێن وە پێخەفو قـاپو

---

(١٠) ڕێکەوتی ١٩٠٠ ـ ١٩٠١ ئەکا •
(١١) ئەبوو (بۆ کوشتنی باوکمیان ناردوون) بووایە •
(١٢) لە دەسنووسەکەی چروستانی خۆیدا (بە ڕێنووسی نوێ): هەچی • هەروا لە گەلێ شوێنی تریش‌و لە وشەی (هەرچەن)یشا • (لەمەوپاش : لە دەسنووسەکەدا) •

قاچاخو خورجو بوخچەو ئەوی کەلکی پێوەبێت ، حەتتا لیباسو کەوشی باوکم کە شەو داینابوو ، هەموویان گردکردبووەوەو(١٣) سافلەساف تالانیان کردین • دزەکان چوار بوون • وام‌بەبیرە ئاخری مەعلووم‌بوو کە کێن‌و لەکوێن • هەرچەن خەلق بە باوکمیان وت کە بە پەی‌سەری‌یەوە بچێت گوێی نەدایێ • ئاخری لە ئابلاخ باری کرد چوو بۆ هەلەبجە •

باوکم لە دێی ئابلاخ تەنها مودەڕڕیس بوو • باپیرم ئیمام‌و خەتیب بوو • ئابلاخی ئیعتیقادیان بە باوکم زۆر بوو ، زۆریان لەلا گەورەو بەحورمەت بوو ، خزمەتیان زۆر ئەکرد ، وە لە قسەی دەرنەئەچوون • کە باپیرم وەفاتی‌کرد ئابلاخی بە ئیمامەتی خالم مەلاحەسەن ، ڕەحمەتی خوای لێ‌بێت ، ڕازی‌و قانیع نەبوون • باوکم لە مزگەوت بەحزووری هەموو پیاوەکان کە کاربەدەست بوون‌و ماقووڵ ، کلاوی خۆی کردە سەر خالم‌و مێزەری خۆی بەسەری‌یەوە بەست‌و لە وەختی نوێژا خۆی قامەتی بۆ کردو پێشی‌خست‌و ئیقتیدای پێ‌کرد • ئیتر ئابلاخی هیچ ئیعتیرازیان نەماو بە ئیمامەتی خالم قەناعەتیان کرد •

مەلا حسەینی ئابلاخی ، خوا لێی خۆش‌بێت ، گێڕایەوە وتی : عەزیزی گوڵخەندان خوا لێی خۆش‌بێت - کوڕی عەبدولڕەحمانە • عەبدولڕەحمانی باوکی لە عەرەفەی جەژنی قوربانا ، لەبەینی ئابلاخ‌و سولەیمانی‌یا ، حەمەڕەش تفەنگێکی

---

(١٣) لە دەستنووسەکەدا : گردکردبۆوەو •

پێوە ئەنێت ئـەیکوژێت بەزوڵـم • عەزیز لە سکی دایکیـا ئەبێت •
منو عەزیز یا لـە یەك هەفتـە یا لە یەك مانگا لەدایكبووین ، وەك
لـە دایکـم بیسـووە ، ڕەحمـەتی خوای لێ بێت ــ عـەزیز زۆر
نەخۆشو هیلاك بوو ، بە ئومێـــدی نەماین • چونکە تاقانەی باش
باوکی بوو[14] ، زۆرمان پەرۆش بوو • ژنان شینو شەپۆڕیان لەسەر
کرد • خوا عەفووی کات کاکـم مەحـموودی حەمەصـاڵح وتـی :
حسـەین بگەرە مامۆسـتا مەلا عەبدولڕەحیـم ، بزانـە نایهێنێـت •
چوەختـە ؟ نیوەشـەو ، ئەنگوسـتەچاو ، قـوڕو چڵپـاوو ، بـاران
ئەبارێت • کـەی کەم ، ئیسـتەکەم • وتـم : کاکـە ، مامۆسـتا
زەحمەتە بەمشـەوە تاریکـە قوڕو چڵپاوە بگاتـە ئێـرە • وتـی :
دەخیلـە بچۆ • من چیمکرد ؟ کەرێـکم هێنا ، کورتـانم لێ کرد ،
لبادێـکی پاکـم دووقەد کرد دام بەسەریا ، لەسـەر لبادەکەیشـەوە
بەرماڵێـکی بەنوێژم پیادا • کەرەکەم دایە پێشـی خۆم • لە دەرگای
ماڵی مامۆستام دا ، خۆی بەخەبەربوو ، هاتـە دەرەوە ، وتـی : ئەوە
کێیـە ؟ حاڵەکەم تێگەیان • وتـی : ئەنجا مەلا حسـەین من چۆن
ئەگـەمە ماڵی ئێـوە بەمبارانو قوڕو چڵپاوە ؟ وتم : قوربان ! کـەرم
هێناوە ، پیـس نابیت • لبـادو بەرماڵـم بەسـەرا داوە • دەرگـای
کردەوە ، هاتـە دەرەوە • قەدەرێ مات بوو • لەپاشـا[15] وتـی :
مەلا حسـەین ئەم کەرە هیی کێیـە ؟ درۆم پێ نەکرا • وتم : قوربان

---

(١٤) لە دەسنووسەکەدا : بووم •
(١٥) لە دەسنووسەکەدا : لەپاش •

هیی ماڵـی ئەوڕەحمانە • وتـی : بابە من چـۆن سواری کـەری ماڵـی هەتیو ئەبم ؟ هەرچـەن هاوارم کرد فائیدەی نەبوو • چاکی کرد بەلادا ، خۆی هەڵـکرد • کەوشـەکانی بەدەستەوە گـرت ، وتی : پێشـم کەوە • خۆلاسە گەیشتینە حەوشـەی ئێمە ، لەپێشەوە زوو خەبەرمدا کـە ژنان لاچن ، مامۆسـتا هـات • دوورکەوتنـەوە • سوێندی بە قورئان خوارد لەگـەڵ مامۆسـتا گەیشـتە ژوورەوە لەڕاست سـەری کوڕە دانیشـت ، فەورەن بێ ئەمە دوعای بەسـەرا بخوێنێ ، کـوڕە چاوی هەڵهێناو بە بەرەکـەتی پێوپـووزی(١٦) ئەوەوە خوای تەعالا شیفای‌دا کە هیچ بە ئومێـدی نەبووین • من سەرگوزەشتەی مەلا حسـەینم زۆر بەکورتـی نووسـی بۆ ئەمە کە درۆی تێدا نەبێ •

حاجی ئەمینی حاجی قادر خوا بیبەخشێت ـ ئەگەرچی ئاخری ژیانی بە باشـی نەڕۆیی‌و (١٧) لەداخی کوڕگەلی(١٨) بێ حـەیاو بێ ئیتاعەی خۆی ، خۆی کوشـت ، ئەمما خوا ئینشـەڵلا ئەیبەخشێت‌و بە کردەوەیەکی باش نەجاتـی ئەدات چونکـە خزمەتـی بـوو ، ڕووخۆش بوو •

کە شیرکو کوفرت لەگەلدا نەهات
ئاسانە لای خوا ڕزگاری‌و خەلات

---

(١٦) لـە دەسنووسەکەدا : پێو پووزە • لـەم شوێنانەدا (پێو قوومی) ئەوترێ نەك (پێو پووزی) •
(١٧) لە دەسنووسەکەدا بڕگەی (نە) دووجار نووسراوە •
(١٨) لە دەسنووسەکەدا : گورگەلی •

عەزابی موئمین لە خوا زیاد ناکات

گوناە بەخشینی ڕەحمەتە ئەیکات

حاجی ئەمین گێڕایەوە : زەوی‌یەکمان کێلابوو بۆ شکارتەی گەنمە بەهارە بۆ مامۆستا • زەوی‌یەکە لەبەر ئاوبارەدا بوو لەبەینی سنووری ئابلاخو کانی‌گۆمەو ، نیزاعی لەسەر بوو • کوێخا ساڵحی کانی‌گۆمە مەنعی داچاندنی زەویی ئەکردو خۆی جووتی ناردە سەر دایانچاند بە بەهارە • ئێمەیش گردبووینەوە کە بچین مەنعی بکەین ، مامۆستا نەیهێشت ، هەرچەن ئیسرارمان کرد وتی خۆتان ماندوو مەکەن ، ئەم حەقە خوا ئەیسێنێت • ئێمەیش لەبەر دڵی ئەو وازمانهێنا • سوێندی‌خوارد وتی بەهارەی کوێخا ساڵح ڕوا ، هاتە دەرەوە ، وەك تەرزی شووتی‌و کاڵەك بڵاوبووەوە بەئەرزا ، لە ئەرز ڕاستنەبوەوە ، لاسکی نەکرد ، گوڵی لێ پەیدا نەبوو ، چەن‌جار سوێندی خوارد وتی ئێمە سەرمان سووڕ مابوو ، زانیمان ئەمە سیرڕێکی خوایی‌یە کە غەدری کوێخا ساڵحی لە مامۆستا قوبووڵ نەکرد •

لە باوکم بیستووە فەرمووی حاجی عارەبی ئابلاخی چونکە نیسبەتی بە شێخانی سولەیمانی‌یە بوو حەزی لە من نەدەکردو چەن‌جار جنێوی بەو فەقێ‌یانە ئەدا کە ئەچوون بۆ ڕاتبەو زۆرجار بۆیان ئەگێڕامەوە کە غەیبەت‌و باسی منی بە خراپە ئەکرد ، گوێم نەئەدایێ‌و فەقێ‌یان شکاتیان لێ ئەکرد لای من ، ئەموت گوێ مەدەنێ • جارێك پیاوێکی ئابلاخی لەسەر شکارتەکەم ئەبێت کە

ئابلاخـی لەبەر ئاوبارەدا لەخـوار سەرچنارەوە بۆیان داچاندبووم . حاجـی عارەب ، خـوا عەفووی کات ، بەسـواری لە سـەرچنارەوە دێت ، لە پیاوەکـە ئەپرسـێت : کورە ئەوە چیئەکـەیت ؟ ئەڵـێ : ئەم شکارتەیەی مامۆستامەلا عەبدولرەحیم ئاوئەدەم . بێڵەکـەی لـە دەسـ ئەسێنێت ، چەند بێڵێـکی لێ ئەدات ئەڵێ : ئەمە لەبـەر مەلا لێتئەدەمو بەسـواری بەناو شکارتەکەدا (١٩) ئەڕوات . پیاوەکە کە دێتەوە ئابلاخ بەنەوعێـك بۆ باوکمـی ئەگێڕێتـەوە ، فەرمـووی کاری کـرد لە دڵـم ، زۆر ئێشـی پێگەیشـت ، نـەك لەبـەر شکارتەکە ، لەبەر پیاوەکـە . هەڵسام بە عەزمو قەسـدی ئەوە کـە لە حەق تەعالا بپاڕێمەوەو دوعای قەهـری خودای لێ بکەم . هـەر بەونیـازە چووم بۆ کانیی پیاوان ، دەسنوێژم شۆشتو دوو ڕکعـەت نوێژی (صلاة الحاجة)م کـرد . کە سەلامم دایەوە ، هەر بەوفکرە دەستم بۆ دوعا هەڵبڕی . فـەورەن هات بەدڵما با دوعای ئیسـلاحی بـکەم . وتم : یاڕەببی ئەم پیـاوە ئوممـەتی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسـلم) ، بوغزی ئـەمپیاوە دەرحەق بە مـن کە لە عولەمـاو وەرەسـەی ڕەسـوولوڵلام (صلی اللـه علیـه وسـلم) بـۆ دینی زەرەرە . یاڕەببی ئەم بوغزو عەداوەتـەی تەبدیـل بکـەیت بـە ئیخلاسو مەحەببەت . فەرمووی : وەڵـلا گەیشـتمە ماڵـەوە ، وابزانـم کە فەرمووی زۆری پێنـەچوو حاجـی عارەب پەیدابـوو هاتە ماڵـەوە ، دەستی ماچ کردم ، پاڕایەوە ئیقراری کرد بە قوسووری

(١٩) لە دەسنووسەکەدا : شکارتەکە .

خۆی ، وتی عەفوم بکە تۆبە بێت ئیتر ناماقوولی دەرحەق بە خۆت و فەقێت نەکەم [لەوەودوا ئەبێ بە موخلیس و موحیببی باوکم ، حەتتا بوو بە نەقشیی و تەمەسسوکی بە حاجی شێخ ئەمینی خاڵ کرد] • باوکم فەرمووی : کە حاجی عارەب بەوحاڵە پاڕایەوەو پەشیمان بووەوە ، پێم وت : عارەب ! خوا بەقوربانی حەزرەتی ڕەسوولەڵڵات کات بەخوا بەنیازی دوعای قەهری [20] بووم کە لەخوا داوابکەم ، ئاخری لەبەر خاتری پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە ئوممەتی ئەویت ، گۆڕیم بە دوعای ئیسلاح و مەحەببەت • لە ساڵی (١٣٤٢) هەزارو سێسەدو چلودوو [21] کە لە سەردەشتەوە چووم بۆ بیارەو هاتمەوە ، خاڵم ، خوا عەفووی کات ، لە ئابلاغ گلی دامەوە • ئەوسەفەرە چلودوو ڕۆژم پێ چوو • لە ئابلاخ بووم ، حاجی عارەب ، خوا عەفووی کات ، دەعوەتی کردم بۆ ماڵەوە • بەنهێنی خۆم و خۆی بووین • ئەویش ئەم حیکایەتەی موفەسسەل بۆ گێڕامەوە • تەماشای دەم و چاویم کرد دیاربوو زۆر بە مەحجووبی ئەیگێڕایەوە • ئینشەڵڵا تەفسیلی ئەو سەفەرە لە جێگای خۆیا دێت •

مەدرەسەی ئابلاخ زۆر عومدە بووە [22] • فەقێی باشی

---

(٢٠) واتە : قەهرو ڕق گرتنی پێغەمبەر لە حاجی عارەب • لە دەستنووسەکەدا : قەهرم • ئەشکونجێ (قەهرت) بێ ، واتە : قارلێ گرتنت • بە هەرحاڵ (قەهرم) هەڵەیە •

(٢١) ڕێکەوتی ١٩٢٣ ـ ١٩٢٤ ئەکا •

(٢٢) ئەبوو (بوو) بووایە •

تێدابوو ، وەك مەلا قادری مەلا مۆمن ، حاجی مەلا یۆسفی گەبەیی ، مەلا عەزیزی یاخی‌یان . من دەورەی ئاخریم بەحاڵ بەبیرە ، زۆر قەڵەباڵغ بوو .

باوکم فەرمووی کە ئەووەڵجار چوومە ئابلاخو ڕەمەزان هات‌و فەقێم نەبوو ، ویستم کتێبی مینهاجی نەوەوی بنووسمەوە ، چونکە مینهاجە چاپەکان جێگای حاشیە لێنووسینی نەبوو . ئەوەڵ ڕۆژی ڕەمەزان دەستم بە نووسینەوەی کرد ، ڕۆژی دوو جزووم ئەنووسی‌یەوە . پێش جەژن هەر چوار ڕوبعەکەم تەواوکرد (٢٣) . وەکوو خۆی لە ئاخری ڕوبعێکیەوە(٢٤) نووسیویە (٢٥) لە ١٣٠٢ (٢٦) بووە .

فەرمووی کاك ئەحمەد (رحمه الله) بانگی کردم فەرمووی تۆ کتێبت نی‌یە ، وەرە من (١٦) شازدە تێغ‌بەندت بۆ ئەنووسم ، بینێرە بۆ دەشتی دزەیی بۆت بفرۆشن ، پارەکەی بدە بە کتێب . (١٦) تێغ‌بەندی بۆ نووسیم ، ناردم بۆ دزەیی ، فرۆشتیان ، پارەکەیان هێنایەوە . تەسادوف حاجی مەلا محەممەدی باپیرم ئەچێت بۆ حەج ، پارەکە بەوا ئەنێرێت بۆی ئەدات بە کتێب : شیروانی حاشیەی توحفەی ئیبنوحەجەر (٨) جەلد ،

---

(٢٣) لە دەسنووسەکەدا : تەواوکر .
(٢٤) لە دەسنووسەکەدا : ڕوبعێکیە .
(٢٥) لە دەسنووسەکەدا : نووسیویێ .
(٢٦) ڕێکەوتی ١٨٨٤ ـ ١٨٨٥ ئەکا .

فەتاوای کوبرای ئیبنوحەجەر (٤) جەڵد ، باجووری حاشیەی (فتح القريب) (٢) جەڵدو ، چەند کتێبی‌تر بەوپارەیە کڕاون . ڕەحمەتی خوایان لێ بێت .

ئاباڵاخی لە هاوینا بۆ جومعەکردن ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە . بەبیرم دێت جارجار باوکم کە ئەچوو بۆ جومعە ، لەگەڵ خۆیا ئەیبردم بۆ شار ، لەپاش جومعەکردن ئەیبردم بۆ مزگەوتان . جارێك پاش جومعە چووین بۆ خانەقای حاجی مەلا عەلیی مەلا وەسمان . لە حوجرەی فەقێیان دانیشتبووین ، بەحاڵ بەبیرمە کولۆیەك شەکرو پیاڵەیەك چایان لە بەردەم دانام ، وتیان : کامیانت دەوێت؟ئەمزانی ئەوەیان شەکرە ، شەکرم دیبوو ، ئەمما چام نەدیبوو و نەمبیستبوو . دەسم برد شەکرەکەم هەڵگرت ، وتم : ئەمەم ئەوێت ، ئەوەم ناوێت . وتیان : دە ئەوەیش بۆ تۆ . نەموێرا دەسی بۆ بەرم ، پێم پێکەنین . ئاخری بۆیان سارد ئەکردمەوەو(٢٧) خواردمەوە . ئەمە ئەوەڵ چا بوو کە دیومەو خواردوومەتەوە .

فەقێی ئاباڵاخ کە جومعان ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە جار جار لە شار دەعوەت ئەکران . شەوێ درەنگ ئەهاتنەوە بۆ ئاباڵاخ . لە باوکم بیستووە فەرمووی جارێك فەقێکان پاش جومعە دەعوەت کرابوون . شەو درەنگ کە دێنەوە تووشی زابتێك ئەبن سەرخۆش‌و مەست ، لێی ئەدەن ، چەرمەسەرەیەکی

---

(٢٧) ئەبوو (کردمەوەو) بوایە .

زۆری ئـەدەن ، بەجێی ئەهێڵن • مەلا قادری مەلا مۆمن ئەگەڕێتەوە سەری ، دەســـ ئەکا بە باخەڵیا (٢٨) ، ئەو پارەیــەی پێی ئـەبێت لیی ئەسـێنێتو بەعزێ شتومـەکیشی لێ ئەسـێنێ • هەرچـــەن فەقێـکانی ڕەفیقی مـەنعی ئەکەن گوێیان ناداتێ زابتـەکە ڕووت ئەکاتەوە • دێنەوە بۆ ئاباڵاخ • باوکم فەرمووی بۆ سبەینێ کە نۆرە دەرســی مەلا قادر هات ناردم بەدوایا کە بێت بۆ دەرســـ • بە وەحدەتــی خوا لەگەڵ هاتو دانیشــت ژانێــکی زۆر بەشــیدەت کەوتە ســەرم کە تاقەتی تەماشــای کتێبم نەمــا • وتم : مەلا قــادر بڕۆرەوە سەرم زۆر ژانئەکات • بۆ سبەینێ لە ئەوەڵەوە ناردم بەدوایا چونکە دوێنێ دەرســی نەخوێندبوو و ژانی سەریشم نەمابوو • کە هاتە حوجرە دەســبەجێ سەرم دەستی کردەوە بە ژان ، تاقەتم نەما ، وتم : مەلا قادر ســەرم ژانئەکات • دیسان بێدەرس ڕۆیشــتەوە • ڕۆژی سێهەم دیســان بەونەوعە • ئەو ســێ ڕۆژە کە دەهاتە ســەر دەرسخوێندن ، ســەرم دەســی ئەکرد بە ژان ، کە ئەڕۆی ژانەکە دەفع ئەبوو • ڕۆژی سێهەم وتی : ئەوە بۆچی کە من دێم بۆ دەرس ، تۆ ســـەرت ژانئەکات ؟ وتــم : نازانــم • ئەمە بێســـڕ نییە ، چیت کردووە ؟ وتی : هیچم نەکردووە • تەحقیقاتم لە فەقێکان کرد ، مەسئەلەی زابتەکەیان بۆ گێرامەوە کە شەوی شــەممە لێیانداوەو مەلا قادر ڕووتی کردوەتەوە • ئەنجا حوکمملێکرد ئەبێ بچیت ئەو زابتە بدۆزیتەوەو چیت لێ سەندووە بیدەیتەوە • وتی : تۆ تەمـــاتە

(٢٨) لە دەستنووسەکەدا : باخەڵیان •

سەرم بە فەتارەت بدەیت ، بەخـوا ئەڕۆمو ئەمە ناکـەم • بوخچەو ئەسبابی پێچایەوەو(۲۹) ڕۆیشت • باوکم ، خوا لێی خۆش بێت ، ئەم سەرگوزەشتەیەی زۆر بە عەجایەبی ئەگێڕایەوە ، خـۆم لێـم بیستووەو سوێندنی لەسەر ئەخوارد •

فەقێـی ئابـلاخ بۆ زەخـیرەی زســتان کە عادەتـی فەقێـی سولەیمانی‌یەو ئەترافیەتی هەر (دەقنە) ڕاتبەی ئابلاخیان کردووە • ئەوەندەیان زەخیرە داوە پێیان گەلێـکی زیاد بووە • حەتتا لە باوکم بیستووە فەرمووی فەقێی ئابلاخ لە ئاخری بەهارا ئەوەندەیان ساوەر مابوو یەك باریان لێ بردە شار ، تۆزێك گـرانی بوو فرۆشـتیان • بەمەزەننە فەرمووی حۆقەیان دا بە شەش بێچوو و دەقنەی ڕۆنیـان نەکردووە ، بە نۆرە ئابلاخی بە حۆقەو دوو حۆقە ڕۆنیان داونێ • حـەتتا لە باوکم بیستووەو ئابلاخیش زۆر جـار ئەیانـگێڕایەوە کە حاجی ئەمینە ڕەش بووە ، خوا عەفووی کات ، نۆرەی ڕۆنی فەقێی ئەگـاتە ســەر ، پێی‌ئەڵێن مامـە حاجی بەخوا نۆرەت گەیشتووەتە سەر ، ڕۆنمان نەماوە • ئەڵێت : تەماتانە لەگەڵ ئایشێ بەشـەڕمان دەن – ژنەکەی ناوی حاجی‌ژنە عایشە بووە – • ئەنجا چی‌بکەین ؟ بێ‌شـەڕ ئـەم ڕۆنە زەحمـەتە • لەپاشا ئەڵێت : باوکم تەدبیرێـکم کردووە ، ها ئەمە دوو مەجیدی ، ئەچم لە ماڵەوە دائەنیشم ، بـە فەقێ‌یەکـا دوو مەجیدی‌یەکە بنێرن ، بڵێن مامەحاجی فەقێکان ئـەم دوو مەجیدی‌یەیان ناردووە ، ڕۆنمان پێ بفرۆشە • ئەممـا کوڕە

---

(۲۹) لە دەسنووسەکەدا : پێچایەو •

مەجیدی‌یەکان پێش‌خەن‌و بەدەستەوە(٣٠) ئاشکرای کەن‌و نیشانی ئایشێی بدەن • لە پێشا باسی ڕۆن نەکەیت حەتتا مەجیدی‌یەکانی نیشان ئەدەیت • فەقێکان بە تەدبیری حاجی ئەمین ئەکەن وەکو ئەو تەدبیری بۆ کردبوون • حاجی‌ژن برزەبلێس(٣١) ئەبێت ، ئەڵێ : ڕۆنمان کوا ؟ ـ خوا عەفووی کات مەشهوور بووە بە ڕەزیل ـ مامەحاجی ئەڵێ : نازانم ، ئایشێ ئەزانێت • لەپاشا ئەڵێت : ئاە وەڵڵا پارەمان ئەوێت ، ئافرەت خۆ تۆ ڕۆن هەر ئەفرۆشیت‌و پارەشمان پێویستە بۆ فڵانشت ، نەوەڵڵا با بە فەقێکانی بفرۆشین • حاجی‌ژن قەناعەت ئەکا ، هیزە ڕۆن دێنێ یا حۆقەیەك یا دوو حۆقە ڕۆنیان بۆ ئەکێشێ • حاجی ڕجائەکا لە حاجی‌ژن ، ئەڵێت ئافرەت دە تۆیش بەشی قبوڵی‌یەکیان بۆ بخەرە سەر وەکو خەڵق ، ئاخر ئەم پارەیە هیی موسوڵمانێکی وەك منە بەخێر داویە بە فەقێکان • بە هەزارحاڵ بەقەدەر ئەنگوتکە هەویرێکی زیاد ئەخاتە سەرو لە قسەی حاجی تێ‌ناگات • ئەم قسەیە زۆر باس‌کراوە •

باوکم کە ئاباڵاخی بەجێ‌هێشت چوو بۆ تەرەفی هەڵەبجە ، خانوویەکی تازەی لە ئاباڵاخ دروست‌کردبوو زۆر گەورە بوو ، ڕای‌سپاردبوو کە چەن فەقیرێکی تیا دانیشن‌و خزمەتی بکەن نەڕووخێت • لەپاشا یەکێ لە هەمەوەندکان ، نازانم بە ئاغایەتی یا بە چنەڕەعێك ، ماڵی دێتە ئاباڵاخ ، خانوویەکی‌وای دەس‌ناکەوێت کە

---

(٣٠) لە دەستووسەکەدا : بەدەستتەوە •

(٣١) لە دەستووسەکەدا : برزەبلێس •

تێیدا بحەوێتەوە • فەقیرەکان دەرئەکاتو لـە خانووەکەی ئێمـەدا دائەنیشێت•لەپاش گەلێ ساڵ لە کتێبێکی خاڵمدا کاغەزێکم دی خەتی باوکم بوو ، نووسیبووی لە پارچـەیەکی بچکۆلە لە کاغەزە ئاغزە جگەرە تەنکە زبرەکەی کـە جاران پێش سـەفەربەر ئەیانبڕی بۆ ئاغـزە جگەرە ، بۆ ئـەو هەمەوەندە کـە لە خانووەکەمانا بە زۆر دانیشتبوو ، نووسیبـوۆی بـە هـەڕەشـەو گوڕەشـە بـە فـارسی مەزموونەکەی ئەمەبوو : تۆ کە بێپرسی خاوەند خانووو بەهـۆی سەرکەشیو گـەورەیی‌و دەسـەڵاتێکی دنیاییوە لە خانووی ئێمـەدا دانیشـتوویت ، بزانـە کـە یـەقین دەسـەڵاتی بزورگـانی دیـن بەرەوژوورترە لە دەسەڵاتی تۆ • بـە گەیشتنی ئەم کاغـەزە ئـەو خانووە(٣٢) چۆڵکەو بیـدەرەوە(٣٣) بە فەقیرەکانو ئەگـەر وا نەکەیتو بەقسـەم نەکەیت (باخبر باش کە سـر میشکند دیوارش) یەعنی وریابە لە خۆت چونکە دیواری خانووەکە سەر ئەشکێنێ» • کاغەزەکـەم زۆر لەلا سەیربوو ، لـە خاڵم پرسی ، وتی : لەگـەڵ کاغەزەکەی بێگەیی ترسو دەهشەت سـواری بوو(٣٤) ، نەیوێرا شەوی تیا ڕۆژکاتەوە ، چۆڵی کرد •

باوکم بوو بـە مودەڕیسی مەجیـد بەگی وەسمان پاشا ـ خـوا عەفوویان کات ـ لە دێی پریس کە جەنووبی هەڵەبجە کەوتووە ،

---

(٣٢) لە دەستنووسەکەدا : ئەو خانووەکە •

(٣٣) لە دەستنووسەکەدا : بیدەرەو •

(٣٤) لە دەستنووسەکەدا ئەم (بوو)ەی ناتەواوە •

تەقریبەن یەك سەعاتەڕێ(٣٥) ئەبێت • وەسمان پاشا مودەڕیسی خۆی ئەبێت لە مزگەوتی پاشا لە هەڵەبجەو مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو گوزەرانی فەقێی مەدرەسە لەسەر پاشا ئەبێت • خانمی حەرەمی - خوا عەفووی كات - مزگەوتی خۆی ئەبێت مەشهوور بە مزگەوتی خانم ، مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو فەقێكانی هەموو لەسەر خانم ئەبێت،مەساریفو گوزەرانی مودەڕیسو مەدرەسەو فەقێیانی دێی پریسیش لەسەر مەجید بەگ ئەبێت • ئیتر ڕاتبەكردن ، عادەتی جێیان ، نابێت • منداڵ بووم نازانم جومعەو جومعە زەخیرە لە هەڵەبجەوە ئەهات بۆ پریس یا مانگەو مانگو ، نانو چێشتی فەقێ لە ماڵی مەلا ئەكرا • دەفعەیەك وابزانم ناردنی زەخیرە لە هەڵەبجەوە تەئخیر ئەبێت ، فەقێی پریس مەجبوورەن چەن ڕۆژێك ڕاتبەی ناودێ ئەكەن • لەوڕۆژانەدا كە باوكم بۆ جومعە ئەچێت بۆ هەڵەبجە ، پاش نوێژی جومعە بۆ ئەو مەوزووعە ئەچێت بۆ لای مەجید بەگ • بەحاڵم بەبیرە من نەچوومە ژووری دیوەخان ، لە بەرهەیوانی باڵەخانەكە سەیری حەوشەو دامو دەستگام ئەكرد ، باباڕەسووڵی بێدەنی ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی دایپۆشێت ، فەقێ بوو لەخزمەتیا بوو بۆ لای مەجید بەگ(٣٦) • باباڕەسووڵ گێڕایە(٣٧) : مامۆستا لە خوسووسی تەئخیر نەخستنی زەخیرە بۆ فەقێیانی پریس لەگەڵ مەجید بەگ قسەیان هێناو برد •

---

(٣٥) لە دەسنووسەكەدا : ڕێی •

(٣٦) لە دەسنووسەكەدا (بەگ) ەكە بەهەڵە لەبیرچووە •

(٣٧) لە دەسنووسەكەدا : گێڕاوە •

موددەیەك قسـەکرا • منیش دانیشتووم گوێم گرتووە ، ئاخـری ماەۆستا بـە مەجیـد بەگی وت : میرم ، میرم ! ئەوەی پێناوێت • ئەگەر پیاویت ، وەك وەسمان پاشا • ئەگـەر ژنیت ، وەك خانم • ئەگەر نە پیاویت نە ژنیت ، مـەلاو فـەقێ بەخۆڕایی دەس‌خەڕە مەکە • باباڕەسووڵ وتی : کە ماەۆستا ئەم قسەیەی کرد مـن زۆر ترسام‌و دڵم ڕاچەنی • ئاخری مەجید بەگ وتی : بەڵێ بەسەر چاو ماەۆستا ئەگەر لەمەولا زەخیرە ناردن هیچ تەئخیر بوو بزانە نـە پیـاوم نە ژنم •

ئەوی بەڕاستی هەر خوای خۆی ناسی
لە میرو ئاغـا نابێ هەراسی

ئەوەی خوانەناس ڕووی لە دنیایە
مارمێلکەی لەلا وەك ئەژدەهایـە

ئاخری باوکم لە پریس زۆر نەمایەوە • شێخ مارفی نێرگسەجاڕ ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی شادی کات ، نەقڵی‌کرد بۆ نێرگسەجار • شێخ مارف ، خوا عـەفووی کـات زۆر موخلیس‌و خزمەتگوزاری باوکم بوو ، خەلیفەی شێخ عومەری بیارە بوو و مەلاو فەقێ پەرست بوو ، لە شارەزوورا موخلیسی زۆر بوو •

لـە سەرگوزەشتەی نێرگسەجاڕ ئـەوی بەبیرمـە فەقێی زۆر نیـا بوو • فـەقێیەك شـێخ ڕەسووڵی ناو بـوو ، منی نارد بۆ لای فەقێیەکی‌تر بۆ کتێبێك یا بۆ شتێکی‌تر • کـە چووم ڕاسپاردەکەم پێ گـەیان ، وتی بچۆ بڵێ ڕەسـووڵ گووی خوارد [ڕەسووڵ بـە

فروستـادە ئەڵێن و مـن عەقڵم پێ نەدەشکا] • چوومـەوە لای شێخ ڕەسووڵ ، وتم : بەخوا وتی شێخ ڕەسووڵ گووی خوارد • وتی : کوڕە وای نەوتووە ، ڕەنگە وتبێتی ڕەسووڵ گووی خوارد • وتم : نـە ، هـەر وای وت • فەقێـکان قاقا دەستیان کرد بـە پێـکەنین • هەڵکەوتێکی[38] سەیر بوو •

فەقێکان گـەلێ سێشەممەو جومعـە ئەچوونە سـەر چـەمی تانجەرۆ بۆ مەلەکردن • سوختەیێکیان بوو خەڵقی سنە بوو ، دەستی چـەپی نەبوو ، خەتێـکی فارسیی زۆر خۆشی بوو ، وریاو زرینگ بوو ، ناوەکەیم لەبیر چووەتەوە • جامیی ئەخوێند • فەقێکان مەلەیان ئەزانی ، ئەو فەقێ سنەیی‌یە نەیئەزانی و حەزی ئەکرد فێر بێت • جارێکیان کوولەکە ئاوێکیان لەگەڵ خۆیانا هێنا بۆئەمە کە فەقێکە پێی فێری مەلەکردن بێت • فەقێکە کوولەکەکەی ئەگرت بەدەستەوەو مەلەی پێ ئەکردو قاچی ڕائەوەشاند ، بەسەر ئاوەکەدا هات‌وچووی ئەکرد ، ئەمما نەیئەوێرا توخونی جێگای قووڵ بێت[39] • دەی‌دەی بەونەوعە هـەتا ڕاهات • جارێك بەکوولەکەکەوە ڕووی‌کردە[40] نێرەوەی ئاو ، خەریك بوو بگەڕێتەوە نەیتوانی ، ترساو دیهشـەت گرتی ، ئاویش بە شـەپۆل بردی بەولاوە ، ئاخـری کوولەکە لـە دەستی بەرەڵا بوو و نوقم بوو وەك بەردی بن‌گۆم • کوولەکەیش

---

(٣٨) لە دەسنووسەکەدا : هەرگەوتێکی •
(٣٩) ئەڵێن (توخونی ئەکەوێ) نەك (توخونی ئەبێ) •
(٤٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕووکردە •

ئاو بردی • فەقێ مەلەوانەکانیان[٤١] بەجارێ خۆیان فڕێدایە ناو ئاو ، بەمەلە[٤٢] ڕوویان کردە[٤٣] ئەو شوێنەی[٤٤] کە فەقێکەی تیا نوقم بوو ، بەلەپەلیان پێ کەوت • وا منیش لەدوورەوە[٤٥] ڕاوەستاوم سەیریان ئەکەم ، بەمەزەنە (٢٠) بیست خوتوە زیاتر بەژێر ئاوا ڕۆیی ، تەسادوف تووشی قەدی دارێك ئەبێت ، لەژێر ئاوەوە دارە ئەگرێت و پیا هەڵئەگەڕێت • دارەکە لق و بۆپی بەدەرەوە بوو ، لەپڕێکا سەرکەوت ، خۆی بە دارەکەوە قایم کردبوو ، نیوەی لەشی لەناو ئاوەکەدا بوو ، لە پشتێنە بەرەوژووری بەدەرەوە بوو ، توند دارەکەی گرتبوو ، شکڵێکی سەیری بوو •

وەکوو مەیموونی لۆتی چۆن لەبەر ترسی پلارێکا

وەیا کتکێ بەرەودوای نابێ سەگ هەڵچێ[٤٦] بە دارێکا

ئەوەندە ئاو چووبوە سکیەوە بەحاڵ قسەی بۆ ئەکرا لەوحاڵەدا هاواری ئەکردە فەقێکان : کورە کویلەکە •• کویلەکە •• ئاوبردی ، بیگەنێ[٤٧] • بە لەهجەی سنەیی یانە • کوولەکە

---

(٤١) لە دەسنووسەکەدا : مەلەوانەکەیان •

(٤٢) لە دەسنووسەکەدا : بەمە •

(٤٣) لە دەسنووسەکەدا : ڕووی کردە •

(٤٤) لە دەسنووسەکەدا : ئە شوێنەی •

(٤٥) لە دەسنووسەکەدا : لەدوورە •

(٤٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵچن •

(٤٧) دوو ڕستەی (ئاوبردی ، بیگەنێ) لە دەسنووسەکەدا لە پەراوێزەوە نووسراون ، لەگەل وشەیەکی (ئەتوت)و وشەیەکی تر کە بۆم نەخوێنرایەوە •

دوورکەوتبۆوە ، ئیشارەتی ئەکرد : کوڕە فەقێکان ! بگەنە کویلەکەکە . فەقێکان خەمی ئەویان بوو ، ئەو خەمی خۆی نەبوو ، خەمی کوولەکەکەی بوو . فەقێکان قاقا دەستیان کرد بە پێکەنین ، سەربەقوڕ پێی پێئەکەنی . پێیان ئەوت : سا چونکە تۆ خەمی کوولەکەتە خەمی خۆت نییە ، ئەبێ هەر بەوێوە بیت . ئاخری لەپاش قەدرێ فشە گاڵتە چوون بەمەلە نەجاتیان‌دا ، تا موددەیەك پێکەنین لەسەر ئەم قسەیەی گۆجە بوو . وا ئیستە من کە ئەینووسم بەپێکەنینەوە ئەینووسم ، تیمسالی واقیعەکە دێتە بەرچاوم .

بەهاری ئەوساڵە کە لە نەرگسەجاڕ بووین فەقێی هەڵەبجەو عەبابەیلێو پ.یسو بیاوێلە زۆر قەڵەباڵغ بوون هاتن بۆ نەرگسەجاڕ بەمەقسەدی سەیرانی کەژی(٤٨) زمناکۆ . مناڵ بووم ، بەبیرم نییە ، لەسەر مەسرەفو دەعوەتی شێخ مارف بوو یا بە نەوعێکی‌تر بوو ، وام‌بەبیرە کە پەنجا شەست فەقێ ئەبوون . کەژی زمناکۆ لەوبەر سیروانە ، لە نەرگسەجاڕەوە بە نیو سەعات ئەگەنە سیروان ، ئەپەڕنەوە ، لە شەمێرانەوە بۆی ئەچن . بەهار بوو ، ئەرغەوان سوور ، سیروان هاتبوو ، مالامال ، کلاوەی ئەکرد . منو مەلا یەحیای براو ، خوا عەفووی کات ، لەگەڵ ئەو فەقێیانە بووین ، چووین بۆ ئەو سەیرانە . حەقیقەتەن زۆر خۆش بوو ، خواردن(٤٩) لە گۆشتو برنجو شەکرو چاییو پێویستی سەیران بەتەواوی

(٤٨) لە دەستنووسەکەدا : گەژی .
(٤٩) لە دەستنووسەکەدا : خوادن .

لەگەڵیان بوو • فەقێی شاخەوانیان لەگەڵ بوو • کە گەیشتینە سیروان ، لە بوارە پانەوە لەپشت عەرەبەکان کە بوارێکی زۆر پانەو مەسافەی ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەکە زۆرە ، پەڕینەوە • فەقێکان بە کەڵەکی قامیشو کوندە پەڕینەوە • ئەمما من شکڵی پەڕینەوەم لە بەرچاو ماوە : پیاوێکی کەڵەگەت کە ئەیناسیم کردمیە قەڵاندۆشکان ، جلەکانی خۆی خستە دەرپێکەی ، لەسەر سەری قایمی کرد ، لە بندەستیەوە هەردوو ڕانی منی بەخۆیەوە شەتەکدا ، دەستی چەپی منی بە دەستی چەپی گرت ، وتی هیچ مەترسە ، خۆت قایم بگرە ، قەدبڕ ڕۆیی هەتا گەیشتە نێرەوەی ئاو • لە ناوەڕاستی سیروان پێی لە ئەرز بڕا ، بەدەستی ڕاست مەلەی ئەکرد ، بە پێ مەلە • جارجار ئاو ئەگەیشتە دەم چەناگەی ، پفی ئەکرد لە ئاوەکەو زۆر بە منی ئەوت خۆت قایمبگرە • دەستی ڕاستم بە پەتەکەی سەریەوە بوو ، هەر ئەیوت دەس بەرنەدەیت ، دەستم نەگریت • بەمەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقەیەک(٥٠) پێی گەیشتەوە ئەرز • ماشائەڵڵا ئەدوت بەسەر ئەرزا بێ‌بەرواو بێ‌باک ئەڕوات • پەڕانمیەوە • زۆری لەسەر نەڕۆین ، چووینە شەمێران • چەن کەسێکی شەمێرانی بۆ

(٥٠) چروستانی لە سەرەتادا ئەم ڕستەیەی بەمجۆرە نووسیوە : «مەزەننە دوو سێ دەقیقەیەک» • پاشان کە هەستی بە ناتەواویی ڕستەکە کردووە ، لەپاش (مەزەننە)وە (لەپاش)ێکی لەسەرەوە بۆ نووسیوەو ، لەپاش (دەقیقەیەک)یش (پێچوو)یەکی نووسیوە • بەڵام دیارە واش ڕستەکە هەر نادروستە ، ئەبوو (بەمەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقەیەک) یا (بەمەزەننە دوو سێ دەقیقەیەکی پێچوو) بوایە • ئێمە بەجۆری یەکەممان نووسییەوە •

شارەزایی‌و شاخەوانی لەگەڵ فەقێکان هاتن‌و(٥١) ئەسبابی لازمـەیان هێنا • لەویوە چووینـە بناری کەژی زمناکۆ ، سـەرکانی‌و ئاوێك ، دەشتێکی سەوزو شین ئەیڕوانی بەسەر گەلێ مەملەکەتا ، بە شـایی‌و یاری‌و سەیران ڕایانبوارد • تەفسیلی ڕابواردنم بەبیر نەماوە ، چونکە دوو سێ ساڵ پێش ڕشانەوە بوو • ئەمەندە ئەزانم تەشوێ‌یان هێنابوو ، شاخـەوانیان لەگـەڵ بوو بە شـاخا هەڵـگەڕابوون ، بڕیبـوویان ، هەنگوینێکی زۆریان دەرهێنابوو کردبوویانە تەشتەوە ، ئەوەندە زۆر بوو فـەقێ‌و قەڵەباڵغەکـە لێ‌یان بێزرابوو نـەیانئەـخواردو ، فـەقێ بڵاوئەبوونەوە بەو شاخانەدا گژوگیای بەهاریی خواردنیان ئەهێنـاو داری وشکی سووتەنی‌یان ئەهێنا زەلام زەلام‌شەو ئاگریان ئەسووتان• ئـەبوو ئینسان دە خـوتوە یا زیاتر لـەدوورەوە دانیشـێت ، داری‌وا گەورەیان ئەخستە سەر ! سەیرانێـکی عەجایب‌و خۆش بوو ، نازانم چەن شەو لەوێ مانەوە • کە گەڕاینەوە بەکەڵەك پەڕیمەوە •

لام‌وایە سـاڵ وەرنەسووڕایەوە شـێخ مـارف باوکمی بردە ئەحمەدبڕندە ، چونکە نەرگسەجاڕ ئاوی کەم بوو و لە خوسووسی مەدرەسـەو ناودێوە بێ‌ویسعـەت‌و تەلان‌و ناخـۆش بوو • ئەممـا ئەحمەدبڕندە دەشت‌و ئاودارو بەویسعت بوو • نازانـم (مەتنـە موغنی)(٥٢) یا (مەتنی ئونموزەج)م(٥٣) ئەخوێند ، شیخ مـارف ،

(٥١) لە دەسنووسەکەدا : هات‌و •

(٥٢) یەکێکە لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحو کــە فەقێ جـاران ئەیانخوێند •

(٥٣) ئەمیش هەر لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحوە •

خوا عەفووی کات ، چەن دەرسێکی پێوتم • باوکم لە ئەحمەدبرندە) فەقێیەکی زۆری بوو ، وە موتەمادی خەریکی تەدریس بوو • نازانم چەند لە ئەحمەدبرندە ماینەوە ، ئەوەندە ئەزانم لە بەردەمی تەکیەو حوجرەی فەقێیاندا حەوزێ بوو ئاوی لە شاخەکەوە بە جۆگەلە بۆ ئەهات ، چەن ماڵێکی غەوارەی لێ بوو ، ئاوەکە بەپیسی ئەهات بۆ حەوزەکە • فەقێیە چوو بۆ تەحقیقات ، تەماشای کردبوو ژنێکی ئەو ماڵە غەوارانە بەرۆگوو و سیاڵی پیسی پێیە لە بناوانی جۆگەلەکەدا ئەیشووات، جێگەیش لەوانە نەبوو ژنان ڕووی تێکەن • فەقێکە جنێو بە ژنەکە ئەدات ، سیاڵەکانی فڕێئەدات ، مەنجەڵێکی پێ ئەبێت مەنجەڵەکەی تووڕ هەڵئەدات بە سەرەوژێرەدا غلئەبێتەوە • ژنەکە ئەم حاڵە بۆ پیاوەکان ـ کە کەرەپیاو[٥٤] بوون ـ ئەگێڕێتەوە • بە تفەنگو دەمانچەو دارەوە ژنو پیاویان هاتنە سەر فەقێکان ، بوو بە جەنگی مەغلووبە ـ ڕۆژەکەی قەرەوەیسی تیا کوژرا ـ • پیاوەکان باوکێکی چەتەوڵو دوو سێ کوڕی بوون • فەقێکان کە وایانزانی خۆیان ئامادەکرد بە دارو خەنجەرەوە[٥٥] بۆ شەڕکردن ، یەك تیلایان دا بە گازی پشتی باوکەکەدا خستیانە چاڵێکەوە ، دوو سێ فەقێ تێیبەربوون • لێدانو پیادان لە تەرەفەینەوە ، شەلم کوێرم ناپارێزم ، دەسپێکرا • ژنان

---

(٥٤) ئەشگونجێ بە (کەڕەپیاو)ی بخوێنینەوە ، وەك ئەڵێن (کەڕە کورد) •

(٥٥) لە دەسنووسەکەدا : خەنجەرە •

بە تێلاوە هاتبـوون ، کوڕێـکیان کـە باوکەکەی[٥٦] بەوحاڵە دی دەستیدایە دەمانچە کە بینێ بە یەکێك لە فەقێکانەوە • لـە بەردەمی ماڵی ئێمەدا بوو ، باوەژنم[٥٧] - خوا عـەفووی کـات - پوورزای باوکم بوو ، دەستوبرد پەلاماری تێلایەك ئەدات ، لەگەڵ کوڕە دەس هەڵدێنێتەوە تێلاکە ئەدات بە باسکیا ، کردی بە خڕخاڵ ، دەمانچـە لەولاوە کەوت ، کوڕ لەملاوە • دەمانچەکەی بە[٥٨] بەرد شکان • برای گـەورە کـە ئەمـەی دی تفەنگێکی حسکەی پێ بوو ، مـەلا ئەحمـــەدی مـــەلا قـــادر مەشهوور بـــە مـــــەلا ئەحمەدی فازڵ ، پشتی لێی بوو ، تفـەنگەکەی نا بـــە گـــازی پشتی مـەلا ئەحمەدەوە[٥٩] گڕی ئاگر لەسەر کـەواو کەوای بەربوو • مـەلا ئەحمەد ڕووی کردە کابرا ، هەڵات • مـەلا ئەحمـەد بەرەو دوای ئەنێت ، ڕووئەکاتە ناودێ • شەڕەکـە پیس بوو • مـەلا ئەحمـەد کوتەکێکی سەرزلی سەرخڕی بەدەستەوە ئەبێت ، هە لێرە هە لەوێ ئەنیشێتە سەری ، ئاخری لە حەوشەی ماڵی ئاغا ئەیگاتێ ، کابرا کە ئەزانێ لەدەس مەلا ئەحمەد ڕزگاری نابێت ، ئەگـاتە بن توویەك ، اقێك لە تووە دادەپەڕێنێ بە هەموو هێزی خۆی ئەیدات بە بناگوێی مەلا ئەحمەدا ، ئەڵێت یا ڕەسوولەڵلا بە نەجاتی حەق • مەلا ئەحمەد ئەیوت بریسکە لە چاومەوە هات و گوێم کاس بوو ، ئەنجـا دەستم

---

(٥٦) لە دەسنووسەکەدا : باوەکەکەی •

(٥٧) لە دەسنووسەکەدا : باوەژنیم بوو •

(٥٨) ئەم (بە) یە لە دەسنووسەکەدا نییە ، بەلام پێویستە •

(٥٩) لە دەسنووسەکەدا : مەلا ئەحمەدە •

هەڵبڕی ، منیش وتم یا ڕەسوولەڵلا نۆرە گورزی خۆمە ، تەنها یەك کوتەك ئەدا بە تەوقی سەریا ، کابرا وەك تەڕاح لەوێ ئەکەوێ[٦٠] نە ئێستە مردووە نە پار ، یەك دەلاقە ئەخاتە کاسەسەری • ئەمما مەلا ئەحمەد گاڵتە نەبوو ها ، پاڵەوان بوو • مەلا ئەحمەدی مەلا قادر ئابلاخی بوو ، لەگەڵ خاڵم مەلا حەسەن پێکەوە شیری خواردبوو • بەینێ کاری زۆرخانەی کردبوو ، زۆر بەقووەت بوو ، چونکە گولەبەندی کاکەئەحمەدی پێوەبوو پشتی بە زەبری گولەکە سوور هەڵگەڕابوو و هیچی‌تر • لەم واقیعەیە شێخ مارف لە ئەحمەدبڕندە نەبوو • نازانم باوکم بەهۆی ئەم شەڕەوە بۆ لای کێ چوو ، لە ڕێ ئەگات بە شێخ مارف ، ئەیگێڕێتەوە • ئەوشەوە ئەو ماڵە لەترسا بەو برینداروکەلەلایانەوە باریان‌کرد • بۆ سبەینێ چووینە سەر ماڵەکەی ، بەعزێ قاپو قاجاخە شکاو نەبێ هیچی[٦١] تیا نەمابوو • نازانم ئەو فیلەتەنە کە مەلا ئەحمەد لێی‌دا ما یا مرد • وابزانم باوکم کە ئەحمەد بڕندەی جێ‌هێشت سەبەبی هەر ئەم شەڕە بوو •

سەرەتای ڕشانەوە پەیدابوو کە لە ساڵی ١٣٢٢[٦٢] بوو • وابزانم ئاخری بیست‌ویەك پەیدابوو و بیست‌ودووی بردە سەر • کوشتارێکی زوربەی کرد ، حەتتا ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە • واقیعەو

---

(٦٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەی •
(٦١) ئەم (هیچی)یە لە دەسنووسەکەدا نەبوو ، بەڵام پێویستە •
(٦٢) ڕێکەوتی ١٩٠٤ــ ١٩٠٥ ئەکا •

کوشتاری ڕشانەوە کتێبی سەربەخۆو تەحقیقـاتی تامەی ئەوێت • نزانم[٦٣] ئەحمەد بەگی پیشێنی چۆن لەگەڵ باوکما موخابەرەیان کەوتە بەینەوە ، ولاغی نارد بەدوای باوکما نەقڵی کرد بۆ پیشێن کە حوجرەو مەدرەسەی بۆ دروست کاتو فەقێی بۆ ڕاگرێت • ڕشانەوە زوربەی سـەندو بڵاوبووەوە بەدنیادا • وابزانم حـەبیبەخانی ژنی ئەحمەد بەگ ـ خـوا عـەفوویان کـات ـ بە ڕشـانەوە ڕۆیشت • شـارەزووری پێیان ئەوت (چاوەقووڵە) • کـەس نەیئـەوێرا بچێ یاسینی نەخۆش بخوێنێت لەترسا • من بێسەلیقە بووم پێم خۆش بوو بانـگم کەن کە[٦٤] یاسـینی ئەوانـە بخـوێنم کـــە دەڕشانەوە • دەسم ئەدایە قورئان ، لـە یاسین خوێندنا ئەبووم لەسـەر نەخۆشی ڕشـاوە ، هیوا بوو کـە بەسەر نەخۆشەکەوە ئەگریا ، قڵپ هـــا ئەڕشایەوە ، پرشکی ڕشانەوەکەی لە دەمو چاوم ئەکەوت ، قێزم لێ نەدەکرد ، عەقڵم پێ نەدەشکا • کـابرای شیوەن کەر وەك تـەڕاح لەوێ ئەکەوت • ئیتر دنیا زۆر عەجایب بوو ، کەس بەهیوا نـەبوو نەو بـگاتە سبەی یا ڕۆژ بـگاتە ئێوارە • باوەژنە فاتمم ڕشایەوە ، ساردبووەوە ، بە مردوویان زانی ، ئاویان بۆ گەرم کرد ، کـەچی ڕۆحی تێدا مابوو نەمرد ، خەلەست ، چەن ساڵ ما • باوکم زستانێك لـە پیشێن مایەوە • ئەسبابێك بۆ ئەحمـــەدبەگ پەیدابوو لـــە خوسووس بەگزادەی جافـەوە بوو یا لـە خوسووس حوکومـەتی

(٦٣) لە دەستنووسەکەدا لێرەدا (چۆن)ێك نووسراوە ، بەڵام زیادە ، چونکە لەدواوەش هەیەو ئەوێ شوێنی ڕاستی خۆیەتی •
(٦٤) ئەم (کە)یە پێویست نییە •

عوسمانی‌یەوە (٦٥) بوو کە ئەحمەد بەگی مەجبوور کرد بە فرۆشتنی ~~لەوێ موددەیەك مایەوەو مەدرەسەیەكی عومدەو تەدریسێكی~~ دێـكانی‌و كۆچی‌كرد بۆ ئێران بۆ تەرەفی سنە • ئیتر باوكم چووە بیاوێڵە لای شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل كوڕانی شێخ عومەری بیارە ، لەوێ موددەیەك مایەوەو مـەدرەسـەیەكی عومـدەو تەدریسێكی باشی بوو •

لەوبەینەدا كە لە بیاوێڵە بووین ، لاموایە بەنیازی تەعزی‌یەی مـەلای پێنجوێن ، ڕەحمـەتی خـوای لێ بێت ، باوكم چـــوو بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا من‌و مەلا یەحیای برامی لە خزمەتیا برد • لە بیارەوە بە هانەگەرمەڵەو كەیمنەدا سەركەوتین بۆ ئەودیو شاخی هەورامـان بـە دەربەند كـەڵەوێ دا ڕۆیشتین ، ئەمما چ دەربەند كەڵەوێ ؟ مەسافەیەكی دوورو درێژ هەردوو تەرەفی شاخی بەرزو بیست تا سی جـار ئەبێ بۆ ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەكە بپـەڕیتەوەو جێ‌جێ پلەی سەختی تێدایە • كە لە دەربەند نەجاتمان بوو بـەلای چەپا بامان‌دایەوە ، گەیشتینە مەریوان • شكڵە عەجایب‌و سەیرەكەی گۆلی زرێبار دەركەوت‌و بەلایا ڕۆیشتین‌و بە ولەژێرو دەرەتفێـــدا چووین بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا زۆر عەزابم چەشت چونكە هەر لە بیارەوە لەپی دەستی چەپم بەورەشینكەیەكی لێ هاتبوو ، لـەپی دەستم وەك پشتی كیسەڵی لێ هـاتبوو • لە ولەژێر جەڕاحێك بـە نەشتەر هەڵیدڕی وە وەكوو دەستی شـكاو بـە ملما بە جامانەكـەم هەڵم‌ئاواسیبوو • تەقریبەن مانگێكی پێ‌چوو ئەنجـا چـاك‌بووەوە •

---

(٦٥) لە دەسنووسەكەدا : عوسمانی‌یە •

خولاسەی کەلام چووینە پێنجوێن ، لە مزگەوتی پاشا مزگەوتەکەی مەلای پێنجوێن میوان بووین • لە حوجرەکەی مەلادا بووین • باوکم نەچوو بۆ ماڵی مەلا ، خەبەری‌دا ، جەنابی حەرەمی مەلا تەشریفی هات بۆ حوجرە ، باوکم تەعزیەی لێ کرد • باوکم عوزری نەچوونی ماڵەوەی بۆ حەرەمی مەلا هێنایەوە • لەبەرئەوە مەرحوومی مەلا سەغیری هەیە ، بۆیە نەهاتمە ماڵەوە • بەبیرم‌ماوە مەلاژن فەرمووی خۆم زانیم هەتیومان هەیە ، بۆیە نەهاتیتە ماڵەوە • کوڕانی مەلا،مەلا ئەسعەدو مەلا ئەحمەدو مەلا سدیق ـ خوا عەفویان کات ـ هەرسێکیان بە فەقێیەتی لە بانە بوون • مەلاژن فەرمووی مەلای پێنجوێن وەسیەتی کردووە کە کوڕانی من هەتا دەرسیان لای مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی دەس‌کەوێت ، لای کەسی‌تر نەخوێنن • باوکم فەرمووی هەروەختێك کوڕانی جەنابی مەلا هاتنە لای من ، فەقێم زۆر بێت یا کەم بێت جێگەی ئەوان هەر ئەبێت ، مەدرەسەی خۆیان ئەبێت‌و من بە چاوی کوڕی خۆم تەماشایان‌ئەکەم•

پێم‌وایە لە وەختی خۆیا کە باوکم لەخزمەت مەلای پێنجوێن خوێندویتی ، دەرسی بە ئەحمەد ئاغای قزلجە زۆر وتبوو • بەوەوناسەبەتەوە چووینە قزلجە • ئەحمەد ئاغا باوکمی ئیزن‌نەداو خزمەتێکی یەکجار زۆری کرد • لام‌وایە مانگێك یا زیاتر لە قزلجە ماینەوە • لەوێ دەستەکەم چاك بووەوە ، ئینجا هاتینەوە پێنجوێن • کوڕانی مەلا هەرسێکیان هاتبوونەوە پێنجوێن ، دایکیان کاغەزی بۆ نووسیبوون • کوڕەکان لە پێنجوێن چاویان بە باوکم کەوت • باوکم

پێی‌وتن وەختێ کـە زانیتان لە بیاوێڵە نەقڵم‌کرد ، زانیتـان لەکوێم وەرن بۆئەوێ بێ‌پرس ، جێ بێ‌و نەبێ جێگەی ئێوە هەر ئەبێت • لـە پێنجوێن گەڕاینـــەوە بۆ بیاوێڵە بـە دەشتی(٦٦) شارەزوورا • لامەوەهایە ئەو سەفەرە پەنجا ڕۆژێکمان پێ‌چوو •

جارێکی‌تر دیسان کە ماڵمان لە بیاوێڵە بوو باوکم لـــە بیارەوە چوو بۆ لای شێخ عەلائەددین(٦٧) لە دووڕووە • بە کەیمنەدا لـــە شاخی هەوراماں وە بە دەربەن کەڵەوێدا ڕۆیشتین • کە نەجاتمان بوو بەلای ڕاستا بامان‌دایەوە ، بە قەراخی سیروانا ڕۆیشتین بە بنـــاری کێوێکدا ، سیروان لای ڕاستمان‌و کێوەکە لای چەپمان کـەوت • میقـداریك ڕۆیشتین گەیشتین بـە عەجایبی سەنعـەت‌و قودرەت‌و سەتوەتی باری تەعـالا کـە ئینسان دەهشەت‌و حیرەت ئەیـگرت ، لەبەینی کێوەکەو سیروانا ئەرزەکە هەڵـگەڕابوەوە ، شاخ‌و بەردو دارو بەرزو نەوی بەسەر یەکا(٦٨) ڕووخابوو ، سەرەژێر بووبوو ، ئەو بەردانە توێ توێ ئەنجن ئەنجن بووبوون(٦٩) ، ئەدوت خوری‌یە شی‌کراوە یا لۆکـەی هەلاجی کراوە ، بەردەکـانی هـەموو وەك تووتیایان(٧٠) لێ‌هاتبوو هـەرەس‌و جمـکە بەنەوعێك بەسەریەکـا

---

(٦٦) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستی •

(٦٧) لە دەسنووسەکەدا لـــەدوای ناوی شێخ عەلائەددینـــەوە (بوو) یەك هەیە •

(٦٨) لە دەسنووسەکەدا : بەسەرییَکا •

(٦٩) لە دەسنووسەکەدا : بووبوو •

(٧٠) لە دەسنووکەسەدا : تووتیای •

تێکەڵو پێکەڵی کردبوو سامدار سامی لێ ئەنیشت • جێگە جێگەی بە بەردو دارو غەیرە بووبوو بەژێرەوە ، سەری دارەکە بەدەرەوە بوو یا سەرەوژێر بووبوو ، بنی سەرکەوتبوو ، لق و پۆپی ژێر هەرەس کەوتبوو ، تازە خەڵقی هاتوچوویان پیا کردبوو ، ڕێگای کۆنی نەمابوو ، بەعاستەم شوێن پێی ڕێبواری لێ پەیدا بووبوو ، باوکم موتەحەیر ما ، لاموایە لە زەمانی فەقێیەتی یا ئەو جێگایەی دیبوو •

زۆر نەڕۆیشتین گەیشتین بە قەڵەباڵغێ ژن و پیاو ، ئەرزیان هەڵئەگێڕایەوەو شتومەکیان دەرئەهێنا • باوکم فەرمووی ئەمە لەپێشا دێ بوو ، مەعلووم دێکە بووە بەژێر هەرەسەوەو ئەو قەڵەباڵغە ئەهالیی دێکەن و شتومەك دەرئەهێنن • وادیاربوو تازە تووشی ئەو مسیبەتە بووبوون ، وەختیش ئاخری بەهارە • هەروا ڕۆیشتین ، کە گەیشتینە ڕاستی کۆمەڵەکە ، باوکم بۆ ئیستیراحەت و تەماشاکردنی ئەو عەجایبە دانیشت • پیاوێك لەدوورەوە باوکمی دی هات بۆلامان ، بەخێرهاتنی کردو دانیشت • باوکم پرسی : ئەمە چی یە ؟ وتی : قوربان ، چی بڵێم و چیت بۆ بگێڕمەوە ؟ ئەمە فلان دێ یە ، لەم شەوانەدا پیاوێکمان شەو خەبەری ئەبێتەوە ، گوێ ئەگرێت گرمەگرمەو شریخە شریخەو سەدای غەریب دێت • مانگە شەوێکی خۆش بوو • پیاوەکە بەرەو دەنگەکە ئەڕوات بۆ ئەولای دێکەوە بەلای کێوەکەدا ، لە گرمەگرمەکە سام ئەیگرێت ، زۆر ئەترسێ • تۆزێکی تر ئەچێتە پێشەوە بەرەو کێوەکە ، کە بەدیققەت

تەماشا ئەکات ، بە شەوقی مانگاشەوەکە لەدوورەوە ئەبینێ وا لە بناری کیوەکەوە وردە وردە هەزەس و جمکە(٧١) ئەرزو شاخ و کەنەڵوو دەوەن و دارو بەردو بەرزو شیو بەسەریەکا تێکەڵ ئەکات و هەڵی ئەگێڕێتەوەو هەر دێتە پێشەوە . پیاوەکە کە تێی ئەگات هەرەسە وا وردە وردە دێتە پێشەوە بۆ دێکە ، هەڕا ئەکات و بە هەموو هێزی خۆی هاوارئەکات : کورە ئاوایی هەرەس هات ، سەردەرکەن . بە هەموو سەربانەکانا بانگ ئەکات و ئەقیرێنێت . دێکە بەجارێ خەبەری بۆوە ، حەیوانی زیندەماڵ و خاوخێزانیان دایە پێش خۆ بۆ ئەوبەری سیروان و هیچ کەس مەردەماڵ و هیچی بۆ دەرنەچوو . سبەی کە ڕۆژ بووەوە تەماشامان کرد دێکە هەڵگەڕاوەتەوەو سەرەوژێر بووە . ئیستە وا خەریکین شتومەك ئەوی مومکین بێت لەژێر ئەرز بە پاچ و قولۆنگ و بێڵ و خاکەناز دەری ئەهێنین . کابرا بەنەوعێك ئەم سنعەتی خودایی یەی بۆ باوکم گێڕایەوە ، تەحەیور گرتی . لەوسەرەوە کە گەڕاینەوە دێکە گواستبوویانەوە ئەوبەری سیروان ، هەموو خانوویان کردبوو . وابزانم ناوی دێکە تفلی یە(٧٢) . کابرا لەگەڵمان بەناو

---

(٧١) لە دەستنووسەکەدا : **جمگە** .

(٧٢) برای بەڕێزم شێخ ئەمینی نەقشبەندی کە پێش چاپ دەستنووسی ئەم کتێبەم پیشاندا ، لەم شوێنەدا ئەم پەراوێزەی لەسەر نووسیوە : «بەڵێ ، ناوی (تفلی) بوو . پاش ئەم وێرانبوونە ، هەر بەوبەری ئەو دێ وێرانەوە ، لەوبەری ڕۆخانەوە ، پاش پرس و مەشوەرەت بە مەرحوومی شێخ

هەرەسەکـەدا هـات تا سەر ڕێـگای کۆنو چووین بۆ دووڕووە ، لەوێ خۆشمان ڕابوارد ٠

شێخ عـەلائەددین ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، باوکمی ئیزن نەدا ، لەگەڵ خۆی بردی بۆ کوێستان[٧٣] ، لە پشتی سـەولاوا بـە دەستەو دائیرەوە هاوینان لەوێ کەپریان بۆ ماڵی خۆیو بۆ خانەقایو بۆ خاسـە مەنسـووبان لـە عولەمـاو خولەفاو بۆ فـەقێ ئەکرد ٠ مەخسووس حـاجی میرزا ڕەحمەتوڵلای تاڵشیی لەلا بوو ، ئـەوی مەشهوورو مەعرووفە بە سەدای خۆشو لەحنی داوودی ٠ بەڕاستی وەختە بڵێم ئیستەش ئاوازەی چریکەکەی لەگوێمدا ماوە ، لەزەتمان لێ دی ٠ هەتا موددەی مانگێک هەر لە خانەقای دووڕووە ماینـەوە هـەتا ماڵی شێخ چـوو بۆ کوێستان ٠ کەپرێـکیان بۆ حـاجی میرزا ڕەحمەتوڵلا کردبوو لەسەر بانی خانەقا ٠ کەپرەکە ئاگری تێبەربوو ، بوخچـەی باوکم دەلائیلو[٧٤] فەرایزە[٧٥] تەسنیفەکـەی خـۆی

=

عـەلائەددین (باوکی شێـخ ئەمین) دێیەکی تازەیان دروستکردەوە هەر بە ناوی (تفلی)یەوە کە ئیستە ئاوەدانە ٠ بیسـت سـاڵێك لەمەوبەریش دوو دێی تازەیان لـە شوێنی ئـەو تفلیـیە وێرانەدا بـە ناوی (ئەحمەدئاوا)و (ڕازاوا) دروستکرد ٠ ئیستە جادەی سنەو مەریوان بەو شوێنـەدا ئەڕوات ـ ئەمین » ٠

(٧٣) لە دەسنووسەکەدا : گوێستان ٠

(٧٤) دەلائیل : دلائل الخيرات ، کتێبێکە هەمووی سەڵەواتە لـە دیداری پێغەمبەر ، خواپەرستان پاش قورئان ئەیخوێنن ٠

(٧٥) فەرایز : فرائض ، زانستی میرات دابەشکردن ٠ ناوی گەلێ کتێبیشە لەو باسەدا ٠

تێـدابوو ، دەلائیلەکە قەراخی هـەموو سووتابوو و فەرائیزەکـە پەکی کەوتبوو • لەمسالآنەدا ئەم حیکایەتەم گێڕایەوە بۆ شێخ عوسمانی شێخ عەلائەددین ، خوا دەوامی بدات ، پێـکەنیو وتی : ئـەوە مـن ئاگرم بەردایە ئەو کەپرە ، ئاگرم بەردایە پووشی قەراخ سـەربانی خانەقا ، پووشەکان بسووتێنم ، هەرچـەن هاواریان کرد کوڕە مەکـە گوێم نەداییّ ، ئاخری ئاگرەکە پەرەی سەند ، چوو بۆ کـەپرەکە ، کەپرەکەی سـووتان • باوکم بـە ڕۆژ لەو کـەپرەدا ڕایئـەبوارد • کوڕانی حاجی شێخ مستەفای سەقز شێخ حامیدو شێخ ڕەئووف کـە کچەزای شێخی زیائەددین بوون ئەوانیش لە دووڕووە بوون ، بە کۆمەڵی لەبەینی چەن ڕۆژێـکا ئەچووین بۆ ئەو دێهـاتەی دەشتی سەوڵاوا ، شەوێ ئەماینەوە • زۆر خۆشمان ڕابوارد • تەقریبـەن دوو مانگمان پێچوو(٧٦) لەوسەفەرەدا • وە شێخ عەلائەددین لـە دووڕووە عەجەب دابو دەستگاهێکی بوو • کە گەڕاینەوە بەلای دێکەدا هاتین • دێکە لەوبەر سیروان بوو • هـــەر بە دەرەبەند کەڵەوێدا هاتینـەوە ، بە شاخی هـــەوراماتا هەڵگەڕاین ، هـــەر نەئەبڕایەوە(٧٧) • لە کەیمنەوە هاتینەوە بیارە •

ساڵێکیان شێخ ئەنوەرو شێخ جـەمیل هـاوین باریان کرد بۆ بیارە • ماڵی باوکیشم بە فەقێوە لەگـــەڵ خـۆیان بردیان(٧٨) بۆ

---

(٧٦) لە دەسنووسەکەدا : پێشوو •

(٧٧) لە دەسنووسەکەدا : نەئەبڕایە •

(٧٨) ئەبوو ئەم ڕستە بەمجۆرە بووایە : «ماڵی باوکیشمیان بـــە فەقێوە لەگەڵ خۆیان برد • » •

بیارەو کەبڕیان بۆ کردین • ڕابواردنێکی خۆش • زەمانی شێخ نەجمەددین بوو ، زەمانێکی خۆش • سەڵتەنەتی عەبدولحەمید بوو • تەئریخەکەی نازانم ، مەعلووم بە سێ چوار ساڵ پێش عەزلی عەبدولحەمید بوو کە تەئریخەکەی ١٣٢٦ی هیجرییە(٧٩) پرتەو پاشا هاتە بیارە ، ئیزهاری ئیخلاسی زۆر کرد دەرحەق بە بیارە • جەنابی مەلای بیارە مەلا عەبدولقادری مەرحووم لەگەڵ شێخ نەجمەددین ، غەرقی ڕەحمەتی خوا بن ، لەسەر تاتەبەردی بەردەمی خانەقا دانیشتبوون • پرتەو پاشا پێیەکی لای ئەوان بوو و پێیەکی لە مەرقەدی شێخ عومەرا بوو ، هاتوچووی ئەکرد • پرتەو پاشا داوای تەبەڕڕوکی لە شێخ نەجمەددین کرد • دەسەسرێکی بچکۆلە ، شینە خومییەکانی قەدیم ، چڵکن بووبوو ، کردبووی بەقەدیا ، لە پشتێنەکەی کردەوە دای بە پرتەو پاشا ، ماچی کرد نایە سەر سەری ، چەن جارێك وتی : ئەمەیە تەبەڕڕوك • داوای تەبەڕڕوکم لە شێخ حیسامەددین کرد ، شێخ عەلیی تەوێڵە – پرتەو پاشا لە تەوێڵەوە هاتبوو – ، کەچی بایی دووسەد لیرەیەك ماڵ و ئەشیای عەجەمی بەقیمەتی نایابی بۆ ناردبووم ، ڕەددم کردەوە ، وتم : بابا ! من داوای ئینعام و خەڵات ناکەم ، داوای تەبەڕڕوك ئەکەم • بەڕاستی ئەمەیە تەبەڕڕوك – بە دەسەسرەکەی ئەوت – و هەر ماچی ئەکرد • وا دیاربوو ئیخلاس و شەوقی مەقامەکەو مەدرەسەکەو شێخ نەجمەددینی یەکجار زۆر

---

(٧٩) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

بوو ⋅ ئیتر تەفسلیم بەبیر نی‌یەو ئەم سەرگوزەشتانەی ڕابووردن(٨٠)
تەئریخیان نازانم ، بۆیە نەمنووسیوە ⋅

لەو موددەیەدا ژنێکیان لە سنەوە بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە هێنا ، شایی‌و زەماوەندێکیان کرد بە ناووبانگ بیگێڕیتەوە ⋅ ماڵو دەوڵەت‌و سەڵتەنەت‌و دنیایێکی بێ‌شوماری لەگەڵ بوو ⋅ قەتارێك هێسربار هەر جیهازی عەجایبی لەگەڵ بوو ⋅ قەڵەباڵغێکی بێ‌شومار بوو ⋅ سوارێکی زۆری لەگەڵ بوو ⋅ هەرچی فەقێ‌و مەلای دەشتی شارەزووورە هاتبوون ⋅ حەتتا لە سولەیمانی‌یەوە بەعزێ فەقێ هاتبوون ⋅ ئەوەی لە هەموو خۆشتر بوو حاجی باباو حاجی میرزا ڕەحمەتوڵلای تاڵشی بەسواری لەگەڵ شایی‌کەرانا بوون بەسواری بەجووتەو یەکەیەکە ئەیانگوت ، ئەمما چ‌گوتنێك ـ یاخوا خوا عەفوویان کات ـ ⋅ ژنە سنەیی‌یەکە مەحرەمێکی شیریی خۆی لەگەڵ بوو ، دەرگەزان بوو ، فەقێ‌یەك نازانم بۆچی ئەچێت ، لەگەڵ ئەو دەرگەوانەدا ئەبێ بەشەڕیان ⋅ ژنەکە دەرئەپەڕێت ، قسە بە فەقێکە ئەڵێت‌و دەنگی بەرز ئەڕوات ⋅ شێخ نەجمەددین کە ئەوە لە ژنەکە ئەبینێ ئەینێرێتەوە بۆ ماڵی باوکی‌و چیی هێنابوو گەلێکی تریشی ئەخاتەسەر ، بەحورمەت حەواڵەی سنەی ئەکاتەوە ، لەسەر فەقێ‌یەك یا لەسەر ئەوە کە دەنگی لە ماڵەوە هاتووەتە دەرەوە دەستی لێ هەڵگرت ، تەڵاقی‌دا ⋅ شێخ نەجمەددین زاتێکی بەقیمەت بوو ⋅

---

(٨٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕابوورد ⋅

جارێك باوكم له بیاوێڵه فەرمووی : حەمە ، ئەتوانی ئـــەم کاغەزه ببەیت بۆ بیارە بۆ شێخ نەجمەددینو گورج بێیتەوە ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : ئەگەر زوو هاتیتەوە ئافەرینێ باشت ئەکـــەم • کاغەزەکەی دامێ ، وتی : حەمە لـــە باسکەدرێژەوە بڕۆ ، لـــە چەمەوە مەڕۆ • مڵوموۆش نەکەیت - لەو ڕۆژانەدا لەبیـارەوە له چەمی خواجاییەوە هاتمەوە ، پایز بوو ، لەڕێدا گوێزێکی زۆرم چنییەوەو هێنامەوە • لەترسی ئـەوە وتی مڵوموۆش نەکـەیت ، کاغەزەکەت لێ نەکەوێت ، فەقیانەم خستە ملم ، چاکم کرد بەلادا ، ڕۆیشتم ، زوو گەیشتمە بیـارە • لـە حەوشی خانەقا پرسیم : شێخ لەکوێیە ؟ وتیان : ناساغە ، لەماڵەوەیە • موعەتتەل دامامو خەفەتی ئافەرینەکەم بوو ، پاڵمدا بە شۆڕەبیی بەردەمی حەوزە گەورەکەوە• دامام ، ئەوەندەی پێنەچوو شێخ تەشریفی هاتە دەرەوە ، چـــەن کەسێکی لە خزمەتا بوو پاڵیدا بە سەکۆی بەردەمی(٨١) مەرقەدەوە، قەڵەباڵغ دەورەیان دا ، کاغەزیان ئەدایێ • چاوی بە من کـەوت ، وابزانم بانـگی کردم ، چووم دەسم ماچ کرد • کاغەزەکەم دایێ ، دەس بەجێ جوابو مەزموونی کاغەزی دامێ ، نازانم چیبوو • کە دەسم ماچ کردەوە، دەسی گرتم، فەرمووی - بە زەردەخەنەوە - : حەمە لە باسکەدرێژەوە بڕۆ ، لە چەمەوە مەڕۆ ، مڵوموۆش مەکە ، کاغەزەکەت لێ نەکەوێ ، عەینی عیبارەتی باوکم • وتم : چاکـە ، قوربان • بە هەڕاکردن هاتمەوە بۆ بیاوێڵە • نەبێ بەدرۆ ، وابزانم،

---

(٨١) لە دەسنووسەکەدا : بەدەمی •

وام بەبیرە بەمسەرو بەوسەرەوە سێ سەعاتم پێچوو • کە کاغەزەکەی شێخم دا بە باوکمو خوێندیەوە ، بە تەعەججوبەوە بۆ باوکم گێڕایەوە ، وتم : باوە باوە تۆ لێرە چیت پێوتم ، شێخ نەجمەددینیش عەینی قسەی پێوتم ، وەڵلا ئەڵێی گوێی لێ بووە • باوکم زەردەخەنەیەکی کرد ، فەرمووی : ئەنجا ڕۆڵە ئەوە چیە بۆ شێخ نەجمەددین ؟ شێخ نەجمەددین پیاوێکی گەورەیە • غەرقی ڕەحمەتی خوا بێت •

باوکم لە بیاوێڵە فەقێی زۆر بوو • بەبیرم ماوە پاش نوێژی سبحەینێو تەواوکردنی ئەورادو مەشغوولیی وەختی هەتاوکەوتن ، دەرسێکی ئیبنوحەجەری بەحەڵقە ئەوتەوە ، ئەچووەماڵەوە ، چی حازر بووایێت ئەیخوارد ، ئەهاتەوە خانەقا دەرسی ئەوتەوە تا پاش عەسر • ئەنجا ئەچوو لە ماڵەوە قورئانو دەلائیلی ئەخوێند • بەینێك نۆ موستەعیدی تیابوو • سوختەیش چەند کەسێ • نانو چێشتی فەقێیانو شەکرو چایانو پلاولغی سێشەممەو جومعەیان هەموو لەسەر ماڵی شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل بوو ، خۆشیان ڕائەبوارد • لە فەقێکان مەلا عەلی پاشا(٨٢) تاڵشیو مەلا محەممەدی دەڵگەییو مەلا عەبدولخالقی تەوێڵەییو مەلا یۆسفی سەقزیو مەلا یۆسفی گەورکیم بەبیرماوە ، حەق تەعالا بە ڕەحمەتی خۆی دایان گرێت •

ساڵێکیان فەقێکان پاشایان کرد(٨٣) ، مەلا عەلیی تاڵشییان کرد

(٨٢) ئەبوو (پاشای) بووایە •

(٨٣) ئەبوو : (پاشاپاشایان کرد) بووایە • هەروا لە دێرەکانی پاشەوەشدا •

به پاشا • زۆر موهیمو عەجایب بوو • فەقێی بیارەو مەدرسەکانی ئەودەورە هاتن • جەنابی مەلای بیارەو شێخ نەجمەددینو مەحموود پاشای جافو زۆر لە بەگزادەی جافو پیاوی گەورە گەورە حازری ئەو پاشایەتی‌یە بوون • تەختی سەڵتەنەتیان بۆ پاشا دروستکردبوو ، خێوەتێکی موهیمیان لە دەشتەکەی پشت خانەقاوە بۆ هەڵدابوو ، ئیحتیشامو قەڵەباڵغێکی بێشومار بوو و ماجەرای سەیرو عەجایب لەو سەیرانی پاشایەتیی فەقێیانەدا(٨٤) ڕووی‌ئەدا • بەبیرم نەماوە تا بینووسم • من منداڵ بووم ڕێو ڕووی بارەگام نەبوو ، ئەمما ئەیانگوت شێخ نەجمەددینو جەنابی مەلاو مەحموود پاشای جافو سائیری خەڵق دەستەونەزەر ڕاوەستابوون • پاشا ئەمری فەرمووبوو تەنها جەنابی مەلا لەسەر ئەرزەکە بەچۆکا هاتبوو • ئەڵێن واریداتێکی زۆر(٨٥) لەو سەیرانەدا لە پارەو حەیواناتو بارەد زەخیرەو شتومەکی‌تر ئەیانهێنا(٨٦) • تەفسیلو ماجەرای ئەو پاشایەتی‌یە جزوێکی تەواوی ئەوێ ، ئەمما من چی بنووسم ، هەر نەمئەوێرا توخنی ئەو هۆردووگایە بکەوم(٨٧) • مەلا عەلی سمێڵێکی پێوەبوو و شکڵو قیافەتو قەدو باڵاو سەرو کەلەیەکی پێوەبوو سامدار سامی لێ ئەکردو زۆر کەم پێکەنینی ئەهات ،

---

(٨٤) لە دەستنووسەکەدا : فەقێیان •
(٨٥) ئەبوو (زۆریان) بووایە •
(٨٦) ئەبوو (ئەهێنا) بووایە •
(٨٧) لە دەستنووسەکەدا (ببم)ێکیش هەیە • ئەمە وەك هەڵەکەی پەروایێزی ژمارە (٣٩)یە لێرەدا ڕاستی کردووەتەوە •

ئه‌یانوت چـه‌ن جارێك پاشایه‌تیی کردبوو • شتی عه‌جایبم ئه‌بیست له ئه‌وامیرو ئیجرائات که ئه‌مری فه‌رمووه‌و نوانوویتی ، ئه‌مما به مه‌زبووتی‌و ڕێکوپێکی به‌بیرم نه‌ماوه تا بی‌یاننووسم •

من لـه بیاوێڵه فێری کێشمانی جگه‌ره بووم • ئێسته لێم بووه به تیراوێ‌و ماکی گولی له‌کوڵم نابێته‌وه • باوکم زۆری هه‌وڵداو زۆری لێدام بۆ ئه‌مه که ته‌رکی بکه‌م • حه‌تتا جارێك له‌سه‌ر جگه‌ره عه‌سایه‌کی دا به‌قۆڵما باسکم شکا ، فائیده‌ی نه‌بوو ، ته‌رکم نه‌کرد • ڕائه‌بوو له‌ترسی باوکم جگه‌ره‌م به‌ئاگره‌وه ئه‌خسته گیرفانم ، گیرفانم ئه‌سووتا • ئێسته به‌م ئاخری عومره‌وه که من زه‌عیف‌و بێقووه‌تم مه‌راقی جگه‌ره‌یش هه‌ر به‌شیدده‌ت ئه‌بێ‌و په‌ره ئه‌سێنێت ، هه‌رچه‌ن زۆرانی له‌گه‌ڵ ئه‌گرم ده‌ره‌قه‌تی نایه‌م ، ئه‌و من ئه‌دات به‌ئه‌رزاو زاڵ ئه‌بێت به‌سه‌رما • ئاخ داخه‌که‌م ! سه‌د بریاو کاشکی - ئه‌گه‌رچی کاشکی‌و ••• تازه بێفائیده‌یه - به قسه‌ی باوکم بکردایه‌ت‌و ئـه‌م ملۆزمه‌م تووشی خۆم نه‌کردایه‌ت ، ئه‌گه‌رچی باوکیشم له‌ئاخرا لـه سوله‌یمانی‌یه فێری جگه‌ره بوو ، نازانم له‌چی‌یه‌وه فێر بوو •

کوڕگه‌ل سا ئێوه له خۆ وریا بن
بێن ئامۆژگاری له پیر وه‌رگرن
قه‌ت نه‌که‌ن فێری جگه‌ره کێشان
ببن ، خۆ تووش‌که‌ن ده‌ردو سه‌رئێشان
موبته‌لای تووتن خوارو زه‌لیله
من کردم ، ئێوه نه‌یکه‌ن ، ده‌خیله !

تا گەنجی بە خۆت نازانی ، کاتێ
کە پیربوویت ئەنجا دەردت ئەداتێ

بێ چارەسەری خۆت کە هەوەڵ جار
مەیخۆ ، نەك وەختێ بتکا دەردەدار

وایدانێ عومرت ئەزەل حەفتایە
بە جگەرەکێشان شەستەو پەنجایە

بێن خۆتان لادەن لەو شتەی کەوا
گەلێك موبتەلاو داماوە لەوا

باوکم دوو ساڵ زیاتر لە بیاوێڵە مایەوە • لامwایە دێی بیاوێڵە کە بەدەس کوڕانی شێخ عومەرەوە بوو ، وابزانم بە ناوی خانەقای بیاوێڵەوە ، کەوتە گێچەڵەوەو بەگزادەی جاف شەڕیان تێ ئاڵاندن • لەوڕووەوە گوزەرانی باوکم کەوتە کزیو گوڵۆڵەی مەدرەسەو فەقێ کەوتە لێژی •

لەو سەردەمەدا(٨٨) حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو ، خوا لێی خۆش بێت ، ناردبووی بۆ لای باوکمو قەرارو موقاوەلەیان بڕابووەوە • وڵاغو کوڕی خۆیو پیاوی نارد باریکردین بۆ زەردەلیکاو • لە زەردەلیکاو مەدرەسەیەکی عومدەو موهیمو فەقێی باشو قەڵەباڵغی بوو • ئیدارەو مەسرەفی فەقێ بە نانو پێخۆرو شەکرو چاو شتیتر هەموو لەسەر ماڵی حاجی شێخ محەممەد بوو • حاجی شێخ محەممەد حورمەتی باوکمی زۆر ئەگرت • باباڕەسووڵی

(٨٨) لە دەسنووسەکەدا : لەو سەرو دەمەدا •

بێدەنی ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، گێڕایەوە : لـە زەردەلیـکاو لەخزمەت مامۆستا مەلا عەبدولڕەحیم بووم ، من دەرسم ئەخوێنـدو حاجی شێخ محەممەد بەدیارمانەوە دانیشتبوو • پاش دەرس هەروا قسە کرا • باسی ئیدارەو گوزەران کرا • حـاجی شێخ محـەممەد فەرمووی : مامۆستا هەتا من بمێنم ئینشەڵڵا پەکت ناکەوێ • مامۆستا فەرمووی : بەخوا حـاجی تۆیش نەمێنی پەکم ناکەوێ • حـاجی پێکەنی ، وتی : بەخوا ڕاست ئەکەیت ، وایە • باباڕەسووڵ ئەیوت : جـارێك مامۆستا فەرمووی بەخوا باباڕەسووڵ زۆر ئەترسم دنیـا زەفەرم پێ ببات • دەوڵەمەند بووم ، بڕۆم باشـە ، لە زەردەلیـکاو بارکەم • وتم : کوا مامۆستا تۆ چیت هەیە ؟ وتی : ئەوە نییـە ، بەفکرم فەرمووی ، مانگایەکو چوار مەڕمان هەیە ، یا دوو مانگاو هەشت مەڕی فەرموو — من خۆم قسەکەی باباڕەسووڵم باش بەبیر نەماوە — • وتم : مامۆستا ، ئەوەندە کـەی بووە بە دەوڵەتو بەوەندە ئینسان پێی ناڵێن دەوڵەمەند • فەرمووی : بەخوا باباڕەسووڵ دنیـا کەمو زۆری غەزەبە • مەقسەدی باباڕەسووڵ بەیانی زوهدی باوکـم بوو کـە تەعەللوقی دڵی کەمو زۆر بە دنیاوە نەبوو و بۆ دنیاو لەبەر خاتری دنیا تەمەلوقو مەرایی لەبەر عەبدا عەبد نەئەکرد •

لە زەردەلیکاو کتێبی تەسریفی مەلا عەلیم(٨٩) ئەخوێنـد • مەلا محەممەد ئەمینی چیچۆڕانی ، خوا لێی خۆش بێت ، لای شێخ

---

(٨٩) تەسریفی مەلاعەلیی شنۆیی ، دووهەمین کتێبی عیلمی سەرفە فەقێ جاران ئەیانخوێند •

حسەینی چرچەقەڵا بوو ، خوا عەفووی کات • شێخ حسەین هاوینان بە خۆیو دائیرەو مەلایەوە ئەچوو بۆ کانی‌بەکرو کانی‌توو کە بەسەر دەشتی شارەزوورا ئەنوارن • ئیزنم لە باوکم خواست کە بچم بۆ کانی‌بەکر بە فەقێ‌یەتی ، هاوین لەوێ بم • ئیزنی فەرموو • چوومە کانی‌بەکر • مەلا خۆی دەرسی پێ ئەوتم • چەن فەقێ‌یەکی لە خزمەتا بوو • فەقێکان لەگەڵ دەروێشا هەڵیان‌نەدەکردو زۆر هەرایان ئەبوو • لە حەقیقەتا قەباحەتی فەقێکان بوو شەڕیان بە دەروێش ئەفرۆشت • خۆلاسە دانوویان پێکەوە نەدەکوڵا • جارێك شێخ حسەین حەیوان‌و برنج‌و ڕۆن‌و شەکرو چای ناردبوو بۆ زیافەتی فەقێ • لەپاش دروست‌کردنی تەعام‌و تێرخواردن ، یەکێك لە فەقێکان قرقێنەی دێتەوە ، بۆ ئەمە کە دەروێش ڕقی پێ هەڵسێت ئەڵێت : ئەلحەمدولیللا ، خوایا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیادکەیت • دەروێش گوێی لێ ئەبێت ، بە فەقێکە ئەڵێت : ئێوە پلاوو گۆشتی شێخ حسەین ئەخۆن‌و دوعای خێرو بەزیادبوون بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە ئەکەن • ئەبێت بە هەرایان • شێخ حسەین ئەزانێت ، ئەنێرێت بەدوای دەروێشەکانا ئامۆژگاری‌یان ئەکات کە واز لە فەقێ‌یان بهێنن ، کەیفی خۆیانە چی ئەکەن وە چی ئەڵێن حەقتان نەبێ بەسەریانەوە • ئەڵێن قوربان چۆن ئەبێت پلاوو گۆشتی تۆ بخۆن وە بڵێن لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد بێت ؟ ئەڵێ : کورە ئامین ، خوا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد کات ، ئەنجا ئێوە بۆچی ڕقتان پێ هەڵئەسێت ؟ ئاخر فەقێکان ئەزانن ئێوە

بێ‌عەقڵن و ڕقتان پێ هەڵئەسێت ، بۆیە وا ئەڵێن • تۆزێك عەقڵتـــان بێت • زۆریان بەسەرا دێت و ئامۆژگاری‌یان ئەکات • نەتیجـــە ، ئێوارەیەك کە فەقێ ئەچێت بۆ تەکیە بۆ نان،لەگەڵ دەروێش ئەبێت بەشەڕیان و لـــە یەکتر ئەدەن • شـــەو فەقێکان شتومەك و ئەســـبابی خۆیان ئەپێچنەوە • سێ کەپریان بوو ئاگر بەرئەدەنە کەپرەکـــان و کۆڵ و بوخچـــە ئەدەن بەشانا بۆی دەرئەچن • لە خـــەو خـــەبەرم بووەوە لـــە هـــەراو گرمەی خەڵق • تەماشـــام کرد مەشعـــەلی ئاگر ئەچێ بە هەوادا • مەدرەسە چۆڵ بوو ، بەتەنها مامەوە موددەیەك • لەپاشا حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو بە دیدەنیی شێخ حسەین هات ، کـــە گەڕایەوە(٩٠) لەگەڵ خۆیا بردمیەوە بۆ زەردەلیکاو ، سواری بارگەکەی خۆیان کردم • ئەمە ئەوەڵ فەقێ‌یەتیم بوو •

لە زەردەلیکاو دەسم کرد بە خوێندنی کتێبی جامی(٩١) • لـــە ساڵی (١٣٢٦) هەزارو سێسەدو بیست‌وشەشی هیجری(٩٢) شـــێخ سەعیـــدی حەفیـــدو شێخ ئەحمـــەدی کوڕی لـــە شـــاری مووســـڵ شەهیـــدکران • هـــەوای سەفەری سولەیمانی‌یە کەوتە ســـەرم • چووم بوو سولەیمانی‌یە • لەوڕۆژانەدا تەسادوفی عـــەزڵی ســـوڵتان عەبدولحەمیدو جولووسی ســـوڵتان ڕەشادم کرد • بەومووناسەبەتەوە ســـــەدویەك تۆپیان لـــە بەردەرکی ســـەرا ئاگردا ، عەینی ســـــاڵ

(٩٠) لە دەسنووسەکەدا : گەڕایە •

(٩١) جامی : الفوائد الضیائیة ، شەرحی مەولانا عەبدولڕەحمـــانی جامی‌یە لەسەر کافیەی ئیبنولحاجیب لە زانستی نەحودا •

(٩٢) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

(١٣٢٦) • مووده‌یه‌کی کـه‌م لـه سوله‌یمانی‌یه بووم ، چه‌ن ده‌رسێکم لای حاج سه‌ید حه‌سه‌نی حه‌فید خوێند ، خوا عه‌فووی کـات • گواستمه‌وه لای حاجی مه‌لا عه‌بدولحه‌میدی سنه‌یی لـه مزگه‌وتی حاجی عه‌زیزی خه‌یات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چه‌ن ده‌رسێکیشم لای ئـه‌و خوێند • خـاڵه محه‌ممه‌د ئه‌مینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، ده‌مێك بوو ده‌سی له خوێندن هه‌ڵگرتبوو ، له ته‌عه‌شوقی خوێندنی من شه‌وقی خوێندنی که‌وته‌سه‌ر ، وتی : حه‌مه‌ی خوشکه‌زام کوڕی چاك به ، له وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با به‌دزی‌یه‌وه بچین بۆ فه‌قێ‌یه‌تی • من ئه‌بـم به سوخته‌ت • وتـم : کوڕه تۆ لـه‌کوێ ئه‌خوێنێت ؟ چۆن به بێ‌ئابلاخ ئه‌توانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێره خوێندنم پێ ناکرێت ، به شـه‌رت‌و قه‌رار بچین بۆ فه‌قێ‌یه‌تی • هه‌تا چوار ساڵ سه‌رناکه‌مه‌وه به ئابلاخا •

ته‌فره‌ی‌دام • خۆمان دزی‌یه‌وه • لـه مزگـه‌وتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مه‌رگه ئه‌ڕۆیشت ، له‌گه‌ڵیان ڕۆیشتین ، چووینـه سه‌رگه‌ڵوو • له‌وێ جێـگامان نه‌بوو ، چـووین بۆ په‌ڵـکۆ بۆلای مه‌رحووم مه‌لا سڵێمان مه‌شهوور به مه‌لا سڵێمانی ماوه‌ت • مـن جامیم ئه‌خوێند • ده‌رسی پێ نه‌وتم • موسته‌عیدێکی له‌لا بوو ، وتی لای ئه‌و بخوێنه • منیش به‌و ڕازی نه‌بووم • خاڵه حه‌مه‌دئه‌مینم چوو بۆ ماڵی مـه‌لا بۆ نان • مه‌لا ئه‌حواڵی ئێمه‌ی لێ پرسیبوو که کێن‌و خه‌ڵقی کوێن ؟ ئه‌ویش وتبووی : قوربان خه‌ڵقی دێی ئابلاخین لای سوله‌یمانی‌یه • بـه‌و موناسه‌به‌ته‌وه خه‌به‌ری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

(١٣٢٦) • موددەیەکی کـەم لـە سولەیمانی‌یە بووم ، چەن دەرسێکم لای حاج سەید حەسەنی حەفید خوێند ، خوا عەفووی کـات • گواستمەوە لای حاجی مەلا عەبدولحەمیدی سنەیی لـە مزگەوتی حاجی عەزیزی خەیات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چەن دەرسێکیشم لای ئـەو خوێند • خـاڵە محەممەد ئەمینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، دەمێك بوو دەسی لە خوێندن هەڵگرتبوو ، لە تەعەشوقی خوێندنی من شەوقی خوێندنی کەوتەسەر ، وتی : حەمەی خوشکەزام کوڕی چاك بە ، لە وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با بەدزی‌یەوە بچین بۆ فەقێیەتی • من ئەبـم بە سوختەت • وتـم : کوڕە تۆ لـە کوێ ئەخوێنێت ؟ چۆن بە بێ ئابلاخ ئەتوانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێرە خوێندنم پێ ناکرێت ، بە شـەرت و قەرار بچین بۆ فەقێیەتی • هەتا چوار ساڵ سەرناکەمەوە بە ئابلاخا •

تەفرەی‌دام • خۆمان دزی‌یەوە • لـە مزگـەوتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مەرگە ئەڕۆیشت ، لەگەڵیان ڕۆیشتین ، چووینـە سەرگەڵوو • لەوێ جێگامان نەبوو ، چـووین بۆ پەلـکۆ بۆلای مەرحووم مەلا سلێمان مەشهوور بە مەلا سلێمانی ماوەت • مـن جامیم ئەخوێند • دەرسی پێ نەوتم • موستەعیدێکی لەلا بوو ، وتی لای ئەو بخوێنە • منیش بەو ڕازی نەبووم • خاڵە حەمەدئەمینم چوو بۆ ماڵی مـەلا بۆ نان • مەلا ئەحواڵی ئێمەی لێ پرسیبوو کە کێن و خەڵقی کوێن ؟ ئەویش وتبووی : قوربان خەڵقی دێی ئابلاخین لای سولەیمانی‌یە • بـەو موناسەبەتەوە خەبەری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

وتبووی ئاخر ڕەفیقەکەم کوڕی مـەلا عەبدولڕەحیمەو منیش کوڕی حاجی مەلا محەممەدم ، خاڵی ڕەفیقەکەم • خۆمان حازر کردبوو کـە بڕۆین • تەماشام کرد(٩٣) خـاڵی هاتەوە • ئـەم ماجـەرایەی گێـڕایەوە • زۆری پێ نەچوو ، مەلا تەشریفی هـات بۆ حوجرە ، دڵنەوازیی کردم • فەرمووی مـن نەمناسیت ، مـەڕۆ خـۆم دەرست پێ ئەڵێم • نەڕۆیشتم • خۆی دەرسی پێ ئەوتم : زۆر بەمەرحەمەت بوو • گەلێ جار لەپاش دەرس سەرگوزەشتەی زەمانی فەقێیەتیی خـۆی بۆ ئەگێڕامـەوە • ڕۆژێك لـە بەرهـەیوانی مزگـەوت قەڵەباڵغێك لە شێخانی پەڵـكۆ دانیشتبوون • موستەعیدەکەی جەنابی مـەلایش لەناویانا بوو ، قسـەی بۆ ئەکـردن • منیش چووم لـە کونجێـکەوە تەماشـای کتێبم ئەکرد • فەقێـکە ئـەم دوو شیعرەی خوێنـــدەوە :

الهی لست للفردوس اهلا
ولا اقوی علی نار الجحیم
فهب لی توبة واغفر ذنوبي
فانك غافر الذنب العظیم

مەعنای بۆ بەیان کردن • لەپاشا وتی : ئەمە شیعری پێغەمەمەرە • منیش گوێقوڵاغ بووم ، پێم ئەزمنەکرا • وتم : مامۆستا پێغەممـەر شیعری نەفەرمووەو ئـەو شیعرانە هیی پێغەممەر نین • موستەعیدەکە لێم تووڕە بوو ، وتی : تۆ چوزانیت ؟ منیش پێکەنیم ، وتم : ئـەی

---

(٩٣) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نی یە •

لـه سوورەتی (یس)دا نەتخوێندووە کـه خوا ئەفەرموێت : «و مـا علمناه الشعر ، ومـــا ینبغی له»(٩٤) ؟ فەقێــکه ســوکووتی کرد • خەڵقەکه زانییان قسەی منــه • فەقێــکه زۆر عاجز بوو ، ئاخری ڕۆیشت • منیش خاڵم ماینەوە • وای ئەزانم فەقێکه له تەریقیيا سەری خۆی هەڵــگرت • لەپاشــا ئەم قســه خۆشەم بۆ مــەلا گێڕایەوە ، دەستی کرد به پێکەنین •

لــەپاش چــەن ڕۆژێك کاکیلەیەکی مامۆستا دەستی کرد بـــه ژان ، فەرمــووی : لەگــەڵم وەرە ، ئەچــم بــۆ شــاری مەرگــه ، کاکیلەکەم دەرئەهێنم • له خزمەتیـــا چووم بۆ مەرگـــــه • لەوێ ئەیانوت : ئەو سەدویەك تۆپەی کــه لــه سولەیمانییه هاویشتیان بۆ جولووسی سوڵتان ڕەشاد ، ئێمه له مەرگه یەکەیەکه ئەمانژمارد • مامۆستا کاکیلەکەی لەبنا له دەم پووکا لــه کێشانا شــکا • مەجبوور بوو بچێت بۆ شاری کۆیێ بــه مەکینه دەری بهێنێ • زۆر پەرێشان بوو ، وتی : تۆ بچۆرەوە بۆ پەڵــکۆ ، ئەگەر مایتەوە تا دێمــــەوە حەقی ئەم بەینەت بۆ ئەکەمەوە • ئەگــەر تاقەتی دانیشتنت نەبوو و ڕۆیشتی هەر موبارەکە • لــه مەرگەوە ئەو چوو بۆ کۆیێ ، منیش گەڕامەوە بۆ پەڵــکۆ •

پەڵــکۆ زۆر گــەرمو ناخۆش بوو • هــاوین بوو ، چــووین بۆ تۆپزاوای لای دووکان • چەن ڕۆژێك لەوێ مامەوە • هـــەوای

---

(٩٤) سوورەتی یاسین ، ئایەتی ٦٩ •

شاری کۆیێ(٩٥) کەوتە سەرم • فەقێ مەحموودی دووکانی کە نیستە لەسەر قەیاغەکەی دووکانە ، وتی : منیش لەگەڵتان دێم • هەرچەن هاوارم کرد ، وتی : هەر دێم • لە چەمی دووکان پەڕینەوە ، شەو چووینە نزارە • لەسەر بانی مزگەوتەکە بووین ، مەلاکە گوێی نەداینێ • خاڵم و فەقێ مەحموود نان و دۆیان ئەخوارد • من وتم : فەقێ مەحموود من برسیم نییە ، ماندووم • لێفەکەم(٩٦) لەو دوورەوە بۆ داخە ، با ڕاکشێم ئیستیراحەت بکەم • دوورکەوتمەوە • مەلاکە لەگەڵ خاڵم و فەقێ مەحموود کەوتە قسە کە خەڵقی کوێن ؟ ئەوانیش جوابیان ئەدایەوە • ئاخری باسی منیان کرد ، پێیان وت : ئەوە کوڕی مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانییە • وتی : کامیانە ؟ وتیان : محەممەدە • مەلاکە بەپرتاو هات بۆ لام ، ڕاستبوومەوە ، موسافەحەمان کرد ، مەعزەرەتی خواست • وتم : تۆ چۆن من ئەناسیت ؟ وتی : کوڕە ، بەقوربانتبم بەخوا بیست جار میزت کردووە بەم ملەما ، دەسی دا بە پشت ملی خۆیا • وتی : تۆ هەر بە قەڵاندۆشکانی منەوە بوویت • تۆ منداڵ بوویت ، منیش سوختە بووم لە ئاباڵاخ ، وەکوو لەلە وابووم بۆ تۆ • زۆر قسەی خۆشی کرد • پاش نوێژی عیشا هێلکەو ڕۆنێکی دەرخوارد دام • سبەینێ نەیهێشت بڕۆم هەتا گیسکێکی بۆ سەربڕین • زۆر خزمەتی کردم • کە زانییان ئەچن بۆ کۆیێ

---

(٩٥) لە دەسنووسەکەدا : کۆی •
(٩٦) لە دەسنووسەکەدا : لێفەکە •

وتیـــان : لە دۆڵی خەلەکانو چنارانەوە برۆن چونکە دەشتی کۆیێ جـەردەی هەیە ، نەوەکو ڕووتتان بکەنەوە • ئێمە گوێمان نەدانێ ، بە کەلکەسماقا سەرکەوتین چووینــە ئەودیو • بە ڕێــگای دەشـتا ڕۆیشتین ، هەرسێکمان بە ناشارەزایی کەوتینە دەشتی کۆیێ ، بەرەو کۆیێ ڕۆیشتین لەســەر تەرتیباتو ناونیشانێ کــە خـەڵق پێمانیان گوتبوو •

گەرمایە ، دەشتێکی پانو دوورو درێژ • نزیكبووینەوە لــە نیوەڕۆ • خاڵم وتی : ها ها تەماشا ، حەمــەی خوشکەزام ، وا سێ تفەنگچی لــە شاخەکــەوە بۆمــان هاتنــە خوارەوە ، بریســکەی تفەنگەکەیان دیارە • کە تەماشام کرد(٩٧) بە چاوم کردن ، لابەلایی ئەهــاتنە پێشــەوە کــە بەرەوپیریمان بدەن • هــەیپێمان لێ کرد • فەقێ مەحموود پەکی کەوت • یەکێکمان بوخچەکەمان لێ وەرگرت • یەکێکمان لێفەکە • کالاشەکەمان پێ داکەن • دامانە پێش خۆمان • بە گورگەلۆقەو ڕەوت ئێمە ئەڕۆیشتین • جەردەکان تاویان ئــەداو تینیان ئەدایە خۆیان بمانگەنێ ، تا نیوەڕۆ لایدا • دوو سەعات زیاتر ئێمە لەگەڵ جەردەدا موقابەلەو بەربەرەکانێمان بوو • ئەوان گورج بڕۆیشتنایێ(٩٨) ، ئێمــەیش گورج ئەڕۆیشتین • ئەوان ســووك بڕۆیشتنایێ ، ئێمەیش لەسەرخۆ ئەڕۆیشتین وەکوو گاڵتەپێ کردن • ئاخری گەیشتینە گردۆلکەیەکی بچکۆلەو دێیەك دەرکــەوت •

---

(٩٧) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە •

(٩٨) ئەبوو (بڕۆیشتنایە) بووایە• هەروا ئەوەی دێری پاشەوەش•

دزەکان زانی‌یان ناماتگرن‌و لە دێ نزیك بووینەوە ، وازیان هێنا ، دانیشتن • ئێمەیش لەسەر گردەکە بەرانبەریان دانیشتین تا ماندوومان حەسایەوە • جەردەکان بە هەناسەساردی بە کێوەکەدا هەڵگەڕانەوە • ئێمەیش چووینە دێکە •

وابزانم ناوی دێکە هەواوان بوو ، لە کەپرا بوون ، شەقە جۆگەیەك بەناو کەپرەکاندا دەهات • لەبەرەوە ڕوومان‌کردە کەپرێك • من لەپێشەوە بووم ، ڕووم‌کردە دەرگای کەپرەکە • ژنێك هێلکەوڕۆنی بۆ پیاوێك دروست‌کردبوو خەریك بوو بۆی دانێت•نازانم پیاوەکە میوان بوو یا چی بوو؟ژنەکە بەرەوپیرمان(٩٩) هات • وتی : بەقوربانتان بم ، لەودیو دانیشن • لبادێکی لەبەر سێبەری کەپرەکە بۆ داخستین ، دانیشتین • داوای نانمان کرد • هیلاك بووین لەبرسا • ژنەکە نیوە سەبەتەیەك نانە ڕەقەی بۆ هێناین ، هیی جۆ • ڕەق‌بووبۆوە • بەعزێکی کەڕووی پێوەبوو • وتم : فەقێ مەحموود ، بە سەبەتەکەوە بیبە بیخەرە بەر جۆگەکە • فەقێ مەحموود نانەکەی جوان شستەوە • خووسایەوە ، بە دۆکەوە خواردمان • ئەمما چ‌خواردنێك ؟ وەختە بڵێم ئێستەیش لەزەت‌و خۆشیی ئەونان‌و دۆیە لە بن‌ددانما ماوە • یاخوا هەزار مرەباو ڕۆنەکەرەو گۆشت مریشك‌و پلاوی موستەشفای عەبدولئیلاهی بەقوربان بێت کە ئێستە لە توێسە بەدەستیانەوە موبتەلام‌و بەقێزو بێز

---

(٩٩) لە دەستنووسەکەدا : بەرەپیرمان •

دەستیان بۆ ئەبەم‌و بۆم ناخورێن(١٠٠) • وە ئەمە سێ‌وچوار ڕۆژە بە تۆزە تۆزە نانەڕەقەی تیریی سولەیمانی‌یە ڕائەبوێرم کە فەریدەی کچم لـە سولەیمانی‌یەوە بۆی ناردووم کردوومە بـە کوولەکـەی ڕۆحم‌و شاردوومەتەوە ، هـەر ژەمێ تۆزێـکی لێ ئەخـۆم نەوەك مەجبوور ببم بە سەموون‌و چێشتەکەی موستەشفا • ئێستە کە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ‌شەممە دووی(١٠١) مانـگی ڕەجەبی هـەزارو سێسەدو حەفتاوپێنجە(١٠٢) ، ڕەفیقەکانم نان‌ئەخۆن ، وەك پاڵـەوان بای‌ئەدەن(١٠٣) ، ئەپێچنەوە ، ئەڵێی گوڵبێنە(١٠٤) لە دەمی کەندوو دەئاخنن • منیش ئەم کەلیمانە ئەنووسم •

خۆلاسەی کـەلام نان‌و دۆکەمان زۆر بەئارەزوو و ئیشتیهاوە خوارد ، ئەنجا دەستنوێژمان شۆشت ، نوێژمان کرد ، لێی نووسـتین تا پاش عەسر • خـەبەرمان بووەوە ، شـاری کۆیێ دیار بوو ، ماڵ‌ئاوایمان خواست • داگەڕاین(١٠٥) بۆ چەمەکەی ئەم‌دیو کۆیێ ، دەم‌وچـاوو دەسـت‌وپل‌و قاچ‌وقولمان پاك پاك کردەوە • نوێـژی

---

(١٠٠) ئەمەیە بەڵگەی ئەوەی لە پێشەکی‌یەکەدا وتم کـە ماموستا مەلا محەممەد ئەم یادداشتانەی لە نەخۆشخانەی توێسـەی بەغدا نووسیوەتەوە •

(١٠١) لە دەستنووسەکەدا : دوو •

(١٠٢) ڕێکەوتی ١٤ی شوباتی ١٩٥٦ ئەکا •

(١٠٣) لە دەستنووسەکەدا : بای‌ئەدە •

(١٠٤) گوڵبێنە بۆ کونی تەنوور بەکـاردێ • بۆ دەمی کـەندوو (تۆپەوانە) ئەڵێن •

(١٠٥) لە دەستنووسەکەدا : داگەڕان •

عەسرمان کرد • پیا هەڵگەڕاین(١٠٦) بۆ شار ، نیوسەعاتێکی مابوو • کە گەیشتینە قەراخ شــار • سوئالمان کرد : برا ئێمە ناشارەزاین ، ئـەم نزیکەوە مزگەوتێکمان پێ بڵێن • وتیان : لەم کۆرانە(١٠٧) بڕۆن ئەچنە مزگەفتی کەونە جومعە • بە پرسیار مزگەوتی کۆنــە جومعەمان دی‌یەوە ، چووینە ســەر سەکۆی جەماعەت کە هاوینـان نوێژی لێ ئەکــەن ، کۆڵو بوخچەمان دانا • ئەهلی جەماعـــەت لەبەرەوە ئەهاتن بۆ جەماعەتی مەغریب • ئەووەختە شـــاری کۆیێ لەدوورەوە مەشهوور بوو بە (دار العلم) •

تا نزیـــکی مەغریب قەڵەباڵغیـکی زۆر لەســـەر سەکۆکـە گردبووەوە ، ئیمامێك پەیدابوو بە دارشەق هات ، یەك‌قاچ بوو • لە میحرابەکە دانیشت • لە دڵی خۆما وتم : برا ئەم ئیمامە بە دانیشتانەوە ئیمامەتی ئەکـــا یا بەپێوە ؟ لەپاشا وتم بــە فەقێ مەحموود : لەپاش جەماعەت و ویرد کە شەش حەوت کەسێك مایەوە یەکێکتان بڵێن : ئەهلی جەماعەت ئێمــە غەریب‌و نەشارەزاین ، ئێستە گەیشتووینەتە جێ ، لە ماڵی خۆتان نان‌و چێشتمان بۆ بنێرن • وتیان : ڕوومـــان نایێت • لەپاشا فەقێ مەحموود قەراری‌را کە پێیان‌بڵێت • وتـــم : کەیفی خۆتانە ، من باکم نی‌یە • بانگ‌درا ، قامــەت‌کرا ، مـــەلای یەك‌پێ ڕاست بووەوە ، لەســـەر یەك قاچ ئیمامەتی کرد • خەڵقی بڵاوەیان کرد • مایەوە سێ کەس لە ئەهلی جەماعەت • یەکێکیش

---

(١٠٦) لە دەستنووسەکەدا : هەڵگەڕان •

(١٠٧) لەم کۆرانە : لەم کۆڵانەوە •

عەبا بەشـان لە قەراخەوە سوننەتی ئەکرد • فەقێ مەحموودو خاڵم تەماشای یەکتریان ئەکرد • دەستیان بە پێکەنین کرد • لـە سێ کەسەکە یەکێکیان سوئالی کرد • قسەکە ئاشکرا بوو ، هـەر سێ پیاوەکە وتیان : وەی بەسەر چاو • ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵی خـۆیان • پیاوە عـەبا بەشانەکە شکڵو قیافەتەکەی وا دیاربوو کـە غـەریبو موسافیر بێت • لە نوێژەکەدا گوێی لەم کەینوبەینە بوو ، سەلامی دایەوە ، بەگورجی ڕۆیشت • تمەز ئەو پیاوە میوانی جەمیل ئاغـا ئەبێتو ئەچێتەوە بۆ دیوەخان ، ئەم قسانە ئەگێڕێتەوە بۆ جەمیـل ئاغا • ئێمەیش لە ماڵی سێ پیاوەکەوە سێ زەرف چێشتو حەڤـدە نانمان بۆ هات •

دەستمان نەکردبوو بە خواردن پیاوێك هات وتی : ئێـوەن فەقێ غەریبەکان ؟ وتمان : بەڵێ • وتی : فەرموون بۆ دیوەخـان ، ئاغـا داواتان ئەکـات • وتمان : ئاغـا کێیە ؟ وتی : جەمیـل ئاغا • وتمان : ئەگەر بۆ نانخواردنە ، تەماشاکە ئەو هـەموو نانو چێشتە • عەرزی بکە(١٠٨) خـوا دەوامی بدات • فـەرقی نی‌یە ، ئیجاب بە هـاتن ناکات • خزمەتکارەکە وتی : کوڕە ، چۆن ئەبێ ؟ ئاغا گوتی هەتا نەیانهێنی نەیەیتەوە • بە خودای نابێ ، ناچار سێ زەرفە چێشتەکەمان دا بە مجێورەکەو نانەکەمان هەڵگرت نەوەکـە سبەی برسیمان بێت • چووین بۆ دیوەخانی ئاغا ، سەرکـەوتین ، مەجلیسێکی موهیـمو پیاوانەی بوو ، لەدوورەوە(١٠٩) لەبەرمـان

(١٠٨) لە دەسنووسەکەدا : عەرزبکە •

(١٠٩) لە دەسنووسەکەدا : لەدوورە •

هەڵسا : فەرموون ، فەرموون ، بەرەو ژوور . پیاوە عەبا بەشانەکـە
لــە مەجلیسا بوو ، زانیمان ئەو خەبەری داوە . ئاغا زۆری حورمەت
گرتین و باشی بەخێر هێنـاین(١١٠) . سینی یە پلاو هـات ، شـــەرپە
تفەنگت لــە پەنادا بـکردایێ ، ئەنواعی خۆرشت لەسـەر . لەپاش
نانخـواردن و دەسشۆشتن دەستی کرد بە پرسیــــار لەگەڵمـــان :
لەکوێوە دێن ؟ خەڵقی کوێن و چی ئەخوێنن ؟ منیش جوابم ئەدایەوە .
وتی : وادیارە تۆ مامۆستای ئەو دوانەیت . وتم : هەتا ئێرە بەڵێ .
لەمەودوا نازانم چــۆن ئەبێت . ئەگــەر خوا بـکات دابمەزرێین و
جێـــگامان دەسکــەوێت ، هـــەر یەکی لــە مزگەوتێکیش بێت ،
مەمنوونین . ئەگەر من لە مزگــەوتی گــەورە دابمەزرامایێت(١١١)
ئەوانیشم لە مزگەوتانی تر(١١٢) دائەمەزران . ئاغا ، خوا لێی خۆش
بێت ، فەرمووی : ئەگەر ڕایان نەگرتیت وەرە بۆ لای خۆم خەبەرم
بدەری و ئەوا پێتان ئەڵێم هــەتا جێـــگاتان دەس ئەکـــەوێت ئێـــرە
قۆناغتانە . سبەینێ ، نیوەڕۆ ، ئێوارە وەرنەوە ئێرە ، لە مزگەوتان
بەند مەبن ، قەرزارم بن ، ئێرە ماڵی خۆتانە . زۆر بەئیلحاح ئەیوت
نەکـەن شەرم بکەن . لە مەجلیسەکە ، تەحقیقم کرد کـــە برنجی
موستەعیدی مــەلا محەممەدی کۆیێ کێ یە ، هیی شـارەزای تێـدا
بوو . وتیان : مەلا سابیری نازەنینی یە . حیکایەت و قسەی ئەوشەوە
لـــە مەجلیسی ئاغـــادا حەسر بوو لەسەر ئێمە . زۆر دڵی خۆش

---

(١١٠) واتە : بەخێرهاتنێکی باشی لێ کردین .
(١١١) ئەبوو (دابمەزرامایە) بوایە .
(١١٢) لە دەسنووسەکەدا : مزگەتانی تر .

کردین • غــەمو خەفەتو ئێشی ڕێــگا لــە بەدەنمان باری کرد • درەنگێک هەڵساین • فەرمووی چی ئەکەن ، لێرە نانون ؟ وتمــان : لەبەر بوخچەو ئەسبابمان بچینەوە سەر سەکۆی مزگەوت باشترە • دیسان تەکراری کردەوە ، وتی باشــە ، ئەممــا کوڕە سبــەی هەتاوکــەوتنێ بێنــەوە بۆ دیوەخان ، ئاخــر نەنێرم بەدواتانا • ڕاست بووەوە سەر پێ • چووینەوە مزگەوت ، لەسەر سەکۆکە لێی ڕاکشاین تا سبەینێ نوێژیان • دانیشتبووین ، هەتاوکەوتن ، هــەر ئەوەندەمان زانی خزمەتکارەکەی ئاغا هات • وتی : فەرموون ، ئاغا چاوەنواڕی ئێوەیە • چووینەوە بۆ خزمەتی • ئاخ داخی بەجەرگم ، پیاوی دنیایی ئەوزەمانە کــە تەقریبەن چل‌ونۆ ساڵ لەمەوپێش بووە ، ئەخلاقو فەزائیلو هونەریان ئەم نەوعە کردەوانە بوو • بەناشوکری ناڵێــم ئێستە کردەوەو هونەریان چــاولێکــەریی غــەربیو ئەفرەنجی‌یەکانەو(١١٣) لــە هونەری ئــەو مــەردانەی پێشوو سەربڕاوو ئاوەڕووت کراون ، خوا خراپ‌تر نەدات •

خۆلاسە پاش چاییو بەرچایی خواردنی دیوەخان چووین بۆ مزگەوتی گەورە ، بە پرسیار مــەلا سابیری نازەنینمان دۆزی‌یەوە ، پیاوێــکی زۆر ڕووخۆشو بە گفتوگۆو دەم‌بەپێکەنین بوو ، یاخــوا ڕەحمەتی خوای لێ بێت • لەپاش بەخێرهاتن کردن تەکلیفی جێگەم لێ کرد ، مەعزەرەتی هێنایەوە کە جێگا نی‌یە • زۆرم لەگەڵ وت ، فائیــدەی نەبوو • وتی : ناوت چی‌یە ؟ وتم : محەممەد • ئیتــر

(١١٣) لە دەستنووسەکەدا : ئەفرەنجی‌یەکاناو •

گفتوگۆی کاکە حەمە گیان بوو • قسەی لەگـەڵ ئەکردم ، لـە قسەکردنی لە جێـگا مەئیووس ئەبووم • لاکین کە تەماشام ئەکرد قسەکانی هەموو بە پێکەنینەوە بوو تۆزێك ئومێدم پەیدائەکرد •

ڕۆژی جومعە بوو ، نوێژی جومعە نزیك بووەوە • لەدوورەوە تەعریفی خوتبـەی مـەلا محەممـەدم بیستبوو ، زوو چوومـە ژوورەوە ، نزیك بە مینبەرەکە دانیشتم • زۆر عاجز بووم • فـەقێ ڕەسـوول ، خوا عەفووی کـات ، قورئانی ئەخۆند ، زۆرم پێ خۆش بوو • سوننەتی جومعە کرا • جەنابی مـەلا ، خودا عـەفووی کـات ، چـووە سەر مینبەرەکە ، بە بێ کاغەز بەدەسەوە گرتن خوتبەیەکی زۆر بەلیغی خوێندەوە • تێی ئەگەیشتم • لەباسی پشت بە دنیـا نەبەستنو بە دنیـا مەغروور نەبوونەوە ، چونـکە هەمووکەس بەجێی ئەهێڵێت • بەو موناسەبەتەوە تێهەڵکێشی کرد بۆ وەفاتی باوکی (حاجی مەلا عەبدوڵلای جەلی) ڕەحمەتی خوای لێ بێت کـە پار لـەم مانگەدا ، لەم ڕۆژەدا لەسەر ئەم مینبەرە ئەو خوتبەی خوێندووە، ئیستە ئەو لە جێگایەکی ترەو یەکێکی تر لـە جێگاکەی ئەو خوتبـە ئەخـوێنێت ، ئەمما بەگریانەوەو بـە بێ گیروگرفتو سەربەستو دلێرانە ئەیخوێندەوە • تێی گەیشتم کە پار ئەو مانـگە باوکی وەفاتی کردووە • بەڕاستی لەلام هونەر بوو و دڵم ئەوەندە بەو خوتبـەیە مەشغووڵ بوو خەفەت لە دڵما نەما •

پاش جومعـە چووینەوە بۆ حوجرە چونـکە مەلا سابیر خـۆی وتی پاش جومعە نەچن بە هیچ لایەکـا ، وەرنەوە ئێـرەو تەواو

مەئیووسشیں نەبووبووم • نازانم چفەقێیەك لە سەرگەڵوو دەنگی منی بیستبوو ، یا لە سولەیمانی‌یە منی دیبوو وتبووی بە مـــەلا ســـابیر. مامۆستاکەیان دەنگێکی خۆشی هەیە • لەگەڵ چووینەوە حوجرەکەو دانیشتین بێ‌تەوەقوف‌و پێش نان‌خواردن وتی : ئەرێ کاکە حەمـــە گیـــان ئەڵێن دەنگێکی خۆشت هەیە ، توخوا ئەگـــەر غەزەلێـــکم بۆ نەخوێنیتەوە • وتم : مامۆستا من دڵم پڕ لە غەمە ، خەفـــەتی خـــۆم لەلایەك ، خەفەتی ئەم دوانەیش کە لەگەڵمن لەلایەك • من سەعاتێکە لێت ئەپاڕێمەوە بۆ جێـــگا ڕام‌ناگریت ، کەچی پێم‌ئەڵێیت غەزەلم بۆ بخوێنەرەوە • بەخوا مامۆستا تاقەتم نی‌یە • زۆر عاشقی دەنگی خۆش بوو ، وتی : کاکە حەمـــە گیـــان بەقوربانت‌بم توخوا ئەگـــەر بۆم نەخوێنیتەوە • وتم : ئاخر من وا عاجز لـــە چ‌دڵێکەوە بیخوێنمەوە • وتی : تۆ فەرموو ، خوا خێر کەرە • کار نی‌یە خوا چاکی نەکـــات • وتـــم : چیت بۆ بخوێنمەوە • تازە شیعری مەحـــوی یەکەیەکـــە بڵاوئەبۆوە ، وتی : غەزەلێکی مەحوی هەیە «بە نووری بادە کـــەشفی زوڵمەتی تەقوا نەکەم ، چبکەم» لەبەرت نی‌یە ؟ وتم بەڵێ لەبەرمـــە • وتی(١١٤) : ئـــەوەم بۆ بخوێنەرەوە بەقوربانت‌بم • هێشتـــا ژووری جامیعە خەڵقی تیا مابوو دەسم‌پێ‌کرد ، فەقەت تێم‌چریکان‌و عەجـــەب دەنگێـــکم بوو ، زۆر جـــوانم خوێندەوە ، هەرکـــەس گوێی لێ بوو ڕووی‌کردە بەردەرگای حوجرە ، بوو بە قەڵەباڵغ • پێم‌وایە حـــەوت شیعرەکەم خوێندەوە • کە لێ‌بوومەوە وتی : کوڕە ، یاخوا بەخێـــر

---

(١١٤) لە دەسنووسەکەدا : وتم •

بێیت ، بەسەر چاوەکانم ، وەی بەسەر هەردوو چاو ، خۆم دەرست بێ ئەڵێم • وتم : ئەی ڕەفیقەکانم ؟ وتی : ئەوانیش دائەمەزرێنین • پاش نانخواردنو قسەو حیکایەتکردن ، فەقێی نارد خاڵمیان لە مزگەوتی پەلکو ، فەقێ مەحموودیان لە مزگەوتی بایز ئاغا دامەزراند(١١٥) • ئینسانێکی زیرەکو تەقریرێکی ڕەوانی بوو • دوو فەقێی تری لەلا بوو ، هەردوو بێتواتەیی : مەلا قادر (قالە شۆڕ)(١١٦)، مەلا خدر (خدرە لوڕ)(١١٧) • کوڕی چاك بوون ، هەردوکیان جامی یان ئەخوێند وەك من ، ڕەفاقەتمان خۆش بوو •

لەپاش چەند مانگێ مەلا سابیر چوو بۆ نازەنین بۆ ماڵی خۆیانو مزگەوتی بایز ئاغا چۆڵ بوو ، چوومە مزگەوتی بایز ئاغاو خاڵیشم هێنایە ئەوێ ، هەرسێکمان لەوێ گردبووینەوە • دەرسم لای حاجی مەلا شەفیع کوڕی حاجی ئەمین ئەخوێند ، خوا عەفوویان کات • حاجی مەلا شەفیع چوو بۆ سەفەری حەج ، چەن ڕۆژێك ئەچووم لە مزگەوتان دەرسم ئەخوێند • مەلا قادرو مەلا خدری ڕەفیقم هاتن زۆر ئیلحاحیان کرد کە بۆ خوێندن بچینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموودی بۆسکێن • موافەقەتم کرد • خاڵم هات ،

---

(١١٥) لە دەستنووسەکەدا : دامەزران ، بەلاَم (دامەزران) لێرەدا ڕەوا نی‌یە چونکە فیعلی لازمەو لێرەدا (دامەزراند)ی موتەعەددی پێویستە• مامۆستا تێکرا تیپی (د)ی دوای وشە، ئیسم بێ یا فیعل ، قووتئەداو نایینووسێ •

(١١٦) لە دەستنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە : شورر •

(١١٧) بۆ (لوڕ)یشو (لۆر)یش دەستئەدا •

فەقێ مەحموود نەهات • هەر چوارمان چووینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموود ، خوا عەفووی کات • ەوددەتێك پێکەوە بووین • خاڵم عاجز بوو ، چۆوە بۆ کۆیێ • ڕەمەزان هات ، بۆ جەژن مەلا قادرو مەلا خدر چوونەوە بێتوات ، من لە بۆسکێن مامەوە •

زۆر ڕووتو قووتو بێپێڵاو بووم • لەبەر ڕووتی ڕۆژی جەژن لە ژووری مزگەوتەکە دانیشتبووم ، مەشغووڵ بووم بە ئیشی خۆم • مامۆستا هات بانگی کرد : کاکە حەمە چی ئەکەیت لە ژوورەوە(۱۱۸)،وەرە دەرەوە•هاتمە بەرهەیوان • دانیشتین • وتی: بەمجەژنە بەتەنها لەژوورەوە ڕابواردنی تۆ ئەزانم لەبەر ڕووتی یە • ڕووت نی یە بچیتە ناو خەڵق • منیش لە فەقێیەتی یا ڕووتی و غەریبیم بەخۆمەوە دیوە • با حیکایەتێکت بۆ بگێڕمەوە بۆ تەسەللیی دڵت • وتم : فەرموو • وتی : لە ئاکرێ دەمخوێند ، زۆر ڕووت بووم ، پێڵاوم نەبوو ، دەرپێکەم دڕابوو ، کەوایەکی شۆڕم(۱۱۹) لەبەرابوو پشتەکەی دڕابوو ، بەری ساغ بوو ، چاکی کەواکەم هەڵدرووبوو تا عەورەتم لە دەرپێکەمەوە دەرنەکەوێت • فەقێی ئەو وڵاتەیش هەموو پۆشتەو پەرداخو شۆخو ئەلبیسەی جوانیان لەبەرابوو • بەهار بوو ، سێشەممەو جومعە ئەچوونە دەرەوە بۆ سەحرا بۆ کەیفو سەیرانو یاری کردنو زیافەت خواردن • هەرچەن فەقێکان تەکلیفیان لێ ئەکردم من لەبەر ڕووتی ڕووم نەبوو لەگەڵیان بچمە دەرەوە ، بەتەنها

---

(۱۱۸) لە دەستنووسەکەدا : ژرەوە •
(۱۱۹) لە دەستنووسەکەدا : شۆڕەم •

لە مزگــەوت ئەمامەوەو سەعیم ئەکرد • فەرمووی مزگەوتێــکی زۆر خۆش‌و عەجیبی بوو ، مەدحی مزگەوتەکەی زۆر کرد •

فەرمووی ڕۆژێکی سێ‌شەممە بەتەنهـا لە ژووری مزگـەوت سەعیم ئەکرد ، تەماشام کرد پیاوێکی بە ســەرو سیماو قیافــەت ، کەڵەگەت ، بەشەوکەت ، عەبایەکی تەلەسفــەری شانسورمــەی قەدکردبوو دابووی بەســەر شانیا ، هاتە ژووری مزگەوت ، سەلامی لێ کردم‌و دانیشت ، لەبەری هەڵسام ، بەخێرهاتنم کرد ، دەستی کرد بە سوئال‌و(١٢٠) پرسیار ، وتی : مەدرەســە بۆچی چۆڵــە ؟ وتم : فەقێـکان چوون بۆ سەحراو سەیران • وتی : تۆ بۆچی نەچوویت‌و بەتەنیایت ؟ وتم : من حەز لە سەیران ناکەم‌و تاقەتم نی‌یە • وتی : بەخــوا ئەزانم فەقێی ئەم وڵاتە شۆخ‌و پۆشتەو پەرداخن ، تۆیش ڕووت‌و قووتی ، پێت عەیبە ڕەفاقەتیان بکەیت • ئیتر پرسیی : خەڵقی کوێیت‌و چی ئەخوێنیت‌و لەکەیەوە هاتوویت بۆ فەقێیەتی ؟ منیش جوابم ئەدایەوە •

پیاوەکە لە سیمای دەرئەکەوت کــە عاجزو غەمبار بوو • دوای گفتوگۆیەکی زۆر وتی:ئەی تۆ بۆچی هیچ لە من ناپرسیت کە کێم‌و لەکوێوە دێم‌و بۆ کوێ ئەچم‌و ئیشم چی‌یە ؟ وتم : من ئەدەب ئەکەم عەرزت بکەم • فەرمووی : من فلانکەسم ـ گــەورەی تائیفــەو ساحێب دێ بوو ـ ، مەڵلاکم ، چواردە باری هێستر تووتنم ناردووە

---

(١٢٠) لە دەسنووسەکەدا : سوئاڵ •

بۆ مووسڵ • چوارده هێسره‌که‌یش هیی خۆمــــه • چوار قه‌تارچیم
له‌گه‌ڵ هێسره‌کانا ناردووه • جه‌رده داویه به‌سه‌ریانا ، ده‌س‌و پێی
قه‌تارچی‌یه‌کانیان توند به‌ستووه‌و چاویان به‌ستوونه‌ته‌وه‌و ڕووتیـــان
کردوونه‌ته‌وه ، بـــه تووتن‌و هێسرو ئه‌سبــــابی قه‌تارچی‌یه‌کانه‌وه
هه‌موویان بردوون • ئه‌ممــا به‌عزێ لــه قه‌تارچی‌یه‌کان ناسیویانن •
له‌پاشـــا ڕێبوار ده‌س‌و پێی قه‌تارچی‌یه‌کان ئه‌کـــه‌نه‌وه • ئیستـــا
به‌پێی‌سه‌ری ئه‌و تالانه‌وه ئه‌چم بۆ مووسڵ • دوعام بۆ بکه ، هـه‌ر
نیوه‌یشم ده‌س‌که‌وێته‌وه له‌وسه‌ره‌وه کـه هاتمه‌وه سه‌رتاپێ ده‌ستێك
ئه‌لبیسه‌ی چاکت بۆ ئه‌که‌م • وتم : به‌خوا ئه‌لبیسه بکه‌یت یا نه‌یکه‌یت
مـن دوعـای زه‌فـه‌رو نه‌جاحت بۆ ئه‌که‌م‌و ئینشه‌ڵلا به مه‌قسوودو
دڵخۆشی‌یه‌وه ئه‌گه‌ڕێیته‌وه • ناردی له بازاڕ نان‌و که‌بابیان هێنـــا ،
خواردمان‌و ، پیاوه‌که ئۆغری کرد •

سێ‌شه‌ممـــه‌ی دوایی هیچ ، سێ‌شه‌ممه‌ی دوایی‌تر پاش پانزه
ڕۆژ لـه جه‌شنی وه‌زعی پێشوو مه‌دره‌سه چۆڵ‌و فه‌قێ لـه سه‌یران
بوون‌و مــن به‌ته‌نها له ژووری مزگه‌وتا سه‌عیم ئه‌کرد ، ته‌ماشام‌کرد
پیاوه‌کـــه هـــاته‌وه ، وه‌ك شێرێك بێته ژووره‌وه ، به ڕووخۆشی‌و
مه‌سرووری‌و قسه‌ی خۆشه‌وه هاته ژووری مزگه‌وت ، سه‌لامی‌کردو
موسافه‌حه‌ی له‌گـــه‌ڵ کردم‌و دانیشت‌و وتی : مژده‌ت به‌مێ بـــه
تووتن‌و هێسرو که‌په‌نه‌ك‌و ئه‌سبابی قه‌تارچی‌و کـه‌ژوو و گوریسی
باره‌کـــان هه‌مووم وه‌رگرته‌وه ئیللا نیـوه فه‌رده‌یه‌ك تووتن نه‌بێ
داغـان‌کرابوو و خـۆم ده‌ستم لێ هه‌ڵـگرت‌و جه‌رده‌کان گیران‌و

حەپس کران • سوبحانەڵلا جاری پێشوو چەن عاجزو غەمگین بوو و ئەمجارە نەوعێکی ترو پیاوێکی تر بوو • لەپاش قسەو حیکایەتو ئیستیراحەت کردن وتی : هەڵسە بچین بۆ بازاڕ • بردمی بۆ بازاڕ ، هەر لە کڵاو هەتا پێڵاو دەستێك ئەلبیسەی چاكو جوانی بۆ کڕیم هەتا بەندەخوێنو سابوونو کندرو دەزوو و بەعزێ شتی تر کە پێویست بێتو میقدارێك پارەیشی دامێ • ئەمجا ئەو ئۆغری کردو منیش بووم بە ئینسانێکی تر •

مامۆستا مەلا مەحموود ئەم قسە خۆشەی زۆر بەجوانی هۆنی یەوە ، لەپاشا فەرمووی عاجز مەبە ، بەشکم خوای تەعالا واسیتەیەکیش بۆ تۆ بنێرێ کە ئەم ڕووتو قووتی یەت دەفع کات ، سەبرت بێت ، قسەی مامۆستا وەك ئیلهام وابوو • بە چەن ڕۆژێکی کەم ، دوای ئەم قسانە ، پیاوێك لە بۆسکێن ئەمری حەقی بەجێ هێناو مرد • مەڕی زۆر بوو ، نیوەی کرد بە وەسیەت کە سێ یەکی نیوەکەی سەربڕن بۆ فەقیرانو سێ یەکی بدەن بە فەرش بۆ مزگەوتانو سێ یەکی بکەن بە ئیسقات بۆ کەفارەتی نوێژو ڕۆژووی• مامۆستا کردمی بە شەریکی ئیسقاتو فەرمووی قورئانی لەسەر بخوێنە • لەپاش ناشتنی فەرمووی لەسەر قەبرەکەی بخوێنە هەتا ئێوارە وەسڵی جومعەی بکە • ڕۆژی پێنجشەممە بوو • وەلحاسڵ بە حیسسەی ئیسقاتو پارەی قورئان خوێندنەوە من نزیکی حەفتا قڕانم بەرکەوت کە جێگای سێ دیناری ئیستەی ئەگرت ، بەڵکو قڕانێکی چلوپێنج ساڵ لەمەوپێش موقابیل بە دینارێکی ئیستە بوو •

تەسادوف تەعزیە نەبڕابوەوەو مەڕەکان نەفرۆشرابوون ، لـە شاری کۆیێوە کاغەزێـکی خاڵم بۆ هات کەوا خەریکم بچمـەوە بۆ سـولەیمانی‌یە ، ئەگـەر زوو نەگەیتـنـە کۆیێ کتێب‌و ئەسبابت ئەبەمەوەو ئەڕۆم . منیش لەتاوا لەسـەر پارەکە نەوەستام ، چـووم بۆ کۆیێ ، کە تەحقیقم‌کرد ڕۆیشتبوو . زۆر عاجز بووم‌و خەفـەتم زۆر خوارد . دڵم تەواو پەرێشان بوو . ئەی هاوار ئەم خاڵەم منی فریب‌دا بۆ فەقێ‌یەتی بە قەراری چـوار سـاڵ ، کـەچی ساڵی نەبردەسەر . تاقـەتم نەبوو بـگەڕێمەوە بۆ بۆسـکێن . پایز بوو ، گـەڕام بە مزگـەوتانا . لەبەر(١٢١) ڕووتی‌کـەس جێـگای نەدەکردمەوە . ناچار چوومە مزگەوتی ڕەشە . پاش جامی دەستم‌کرد بـە فیعلە سەعدوڵلا(١٢٢) لای فەقێ‌یەك کـە زۆر کەودەن بوو . ،وددەیەك لەگـەڵم ڕابوارد ، بەینمان تێکچوو . زستان هـات . گەڕام ، جێگام نەبوو . فەقێ‌یەك خەڵقی وڵاتی سولەیمانی‌یە پرسیی وتی : ئەوە تۆ هیچ پارە شك‌نابەیت ، بۆچی وا ڕووتی ؟ حیـکایەتی پارەی بۆسکێنم بۆ کرد کـە ئینتیزار ئەکەم مامۆستا مـەلا مەحموود بۆم بنێرێت‌و چەن کاغەزم نووسیوە . وابزانم کاغەزی پێ‌ناگـات . فەقێکە حوکمی لێ کردم ، وتی : ئەبێ سبەی بچیت بۆ ئەو پارەیە . بەقسەم کرد . بە خۆشی‌و سایەقـە چووم بۆ بۆسکێن . پارەکـەم وەرگرت ، لـە حەفتا قران شتێکی کەم بوو . گەڕامەوە بۆ کۆیێ . تووشی کاروانێك بووم ، هێسربار ، بۆ کۆیێ ئەچوون . لەگەڵیان

(١٢١) لە دەستنووسەکەدا : لەبە .

(١٢٢) فیعلە سەعدوڵلا: کتێبێکی نەحوە هەر باسی (فعل)ی تیایە .

بووم تا بناری هەیبەت سولتان • زستان بوو ، هەوری هێنا ، کردی بە باو باران ، ڕەهێڵەو بەفر • پەنابەخوا کاروان‌و قەتارچی سەریان لێ شێوا • من هەی‌پێم لێ کرد • کاروانم بەجێ‌هێشت • سەرکەوتم بۆ سەر کێوی هەیبەت سولتان • لەوێوە چاوم لە دێیەك بوو ، ڕاست بەرەوخوار داگەڕام بۆ دێکە • گەیشتمە دێکە ، ڕووم‌کردە مزگەوت • قەڵەباڵغی تێدا بوو • کە چاویان پێم کەوت لە تەوقی سەرم تا پەنجەی پێم چۆڕاوگەی ئاو ئەهاتە خوارێ • ئاگریان بۆ خۆش‌کردم‌و لە ماڵان کراس‌و ئەلیسەیان بۆ هێنام • ئێوارە بوو ، ئەهلی دێکە هەموو لە مزگەوت بوون • پیاوێکی کۆییش میوان بوو ، سەرکەوای لەبەر خۆی داکەن ، دای‌پێم ، کردمەبەرم • پارەکەم لە گیرفانم هێنایە دەرەوە خستمە گیرفانی سەرکەوای کابراوە • هەرچی جلم بوو بردیانە ماڵان وشکی‌کەنەوە • ئیستراحەتم کرد • گەرمم بووەوە • ماندووم حەسایەوە • پێم‌وایە ئەگەر دانەگەڕامایە بۆ ئەو دێیەو هەر بڕۆیشتمایە بۆ کۆیێ ، لە بناری هەیبەت سولتان بەهیلاك ئەچووم • سبەینێ جلەکانیان بۆ هێنامەوە ، کردمە بەرم • لەبیرم نەبوو پارەکەم لە گیرفانی سەرکەواکە دەربهێنم • کابرا وتی : فەقێ سەرکەواکەم قورس بووە ، شتێك لە گیرفانیایە • وتم : ئەها ، ئەرێ‌وەڵڵا ئەوە(۱۲۳) پارەیە • ئاخر لەسەر ئەو پارەیە وەخت‌بوو(۱۲٤) دوێنێ بمرم بەهیلاك بچم • حیکایەتم بۆ کرد •

---

(۱۲۳) لە دەسنووسەکەدا : ئەو •

(۱۲٤) لە دەسنووسەکەدا : وەختم •

وتی : بەڕاستی عاقڵیت کرد کە داگەڕای بۆ ئێرە • ئەگەر بڕۆیشتبای[125] شەوت بەسەرا ئەهات‌و بەهیلاك ئەچوویت • خوا ڕەحمی پێ کردیت • پارەکەم لێ وەرگرتەوەو هاتمەوە بۆ شاری کۆیە • سەرتاپا ئەلبیسەی چاکم پێ کردو بووم بە کوڕێکی‌تر •

مەلا قادری زێ موستەعیدێکی قابیل بوو لای مەلا محەممەدی کۆیێ ، ئەیناسیم • چەن‌جار لەوەوپێش چوومە لای بۆ جێگە ڕای‌نەدەگرتم • لەپاش ئەمە کە پۆشتەو پەرداخ بوومەوەو بووم بە ئینسان ، خۆی بە دەمی خۆی پێی‌وتم : کاکەی حەمە ئیستە جێگا هەیە ، وەرە • وتم : بەخوا مامۆستا نایەم • وتی : بۆچی ؟ وتم : لەمەوپێشیش جێگا بوو ، لەبەر ڕووتی ڕات‌نەدەگرتم • ئیستە ئەمبینی پۆشتەو پەرداخم ، خۆت بە دەمی خۆت پێم ئەڵێیت • غەرەزم ئەمەیە ڕووتی بێ‌حورمەتی‌و بێ‌ئیعتیباری‌یە • خەڵق تەماشای سەرو سوورەت ئەکەن‌و زاهیربینن • کەوابوو مەسئەلەی «کەوا بخۆ» ڕاستە • ئەو پارەیە فریام‌کەوت‌و هەر تەواو نەدەبوو و تەفائول بە خێرەکەی مامۆستا مەلا مەحموود بە حیکایەتی خۆی کە کردی ، سەرگوزەشتەکەی لە منیشا هاتەدی • خوا عەفووی کات •

زستان لە کۆیێ مامەوە • بەهار چووم بۆ کەرکووك • لە مزگەوتی حاجی ئەحمەد ئاغا کە عەلی حیکمەت ئەفەندی مودەڕڕیسی بوو ، دامەزرام • حیسام‌کاتیم[126] خوێند • لەو موددەیەدا مەلا

---

(١٢٥) لە دەسنووسەکەدا : بڕۆیشتیای •
(١٢٦) حیسام کاتی : کتێبێکی لۆجیکە •

شێخ جەلالی ترپەسپیان بەسەفەر هاتە کەرکووك • مولاقاتمان بوو • وتی : تۆ سێ پوورزات لە ترپەسپیانن ، چەن جار کاغەزیان بۆت نووسیوە کە بێیت بۆلایان‌و زۆر ئارەزووت ئەکەن ـ لە حەقیقەتا کاغەزێکیان هاتە کۆیێ‌و پێم گەیشت • وتی : وەرە با بچینە ترپەسپیان ، لەوێش بخوێنە • موافەقەتم نەکرد ، ئەمما وەعدەم‌دا کە موددەیەکی‌تر دێم بۆ هەولێر • پاش موددەیەك تووشی لەرزوتاو سێبەرۆ بووم • مامۆستام کە مەلا مەجیدی دوولکانی بوو ، وتی : ئەچم بۆ دەشتی هەولێر بۆ هەڵەجەو بێستانە • منیش وتم : منیش دێم دەچم بۆ ترپەسپیان •

لەگەڵ کاروانی هەولێر ڕۆیشتین • چونکە هاوین‌و گەرما بوو بە شەو ڕۆیشتین • پاش هەتاوکەوتن گەیشتینە کۆپری • نۆرە سێبەرۆم بوو تا دایگرتم • بەنەوعێ نەمزانی شکڵی شاری پردێ چۆنە • ئێوارە وتیان : هەڵسە(١٢٧) ، کاروان بارئەکات • دوایان کەوتم • شەو بەسەرا هات • مانگاشەو بوو • ئەسەری لەرزوتاکە لە بەدەنما مابوو ، جارجار لە کاروان دوائەکەوتم(١٢٨) • لەبەر ناڕەحەتی‌و ئێشی خۆم دەستم‌کرد بە گریان•هیچ چارەیشم نەبوو • غیرەتم ئەنایە بەرخۆم • دوایان‌ئەکەوتم • لە دەورەی نیوەشەوا بەجێ‌مابووم • قەتارچی‌یەك دەسی بە ئاو ئەگەیان • کاروان تێپەڕیبوو • قەتارچی هەڕای‌کرد بگاتە کاروان • کە گەیشتە من ، زانیی

---

(١٢٧) لە دەسنووسەکەدا : هەڵەسە •
(١٢٨) لە دەسنووسەکەدا : دواکەوتم •

نەخۆشم • وتی : کاکە فەقێ ! بەقوربان بۆکوێ ئەچیت ؟ وتـم : بۆ ترپەسپیان • وتی : بابە گیان تۆ بێیتە هەولێر چوار سەعاتە ڕێ لە ترپەسپیان دوورئەکەویتەوە • وتم : ئەی چیبکەم ؟ وتی : ئـــەوا گەیشتینە کاریزی قوشتەپە ، لـەوێ لادە • ترپەسپیان نزیـــکە • سبەینێ ئاوەکە بگرە ، ئەتباتە ناو دێی ترپەسپیانو زۆر نزیکە • ئیستە ئیمە هـــاین لــە ئاقاری ترپەسپیان • منیش لەبەر ناساغیی بەدەنو ماندووبوون بە دەرەجەیەك پەرێشان بووم ، جار جار بەڕێوە خـەوم لێ ئەکـــەوت(۱۲۹) • نەمتوانی هەڕاکــەم بـگەمە کاروانەکە ، لەبەرئەوە بە قەتارچییەکەم وت ، وتم : کاکـە گیـــان نەخۆشم ، بوخچەی کتێبو لێفەکەم بە هێسری فلاَن قەتارچییەوەیە ، ناتوانم بیـــگەمێ وەریانـگرم • قەتارچی بەگورجی هەڕای کرد بوخچـەو لێفەی هێنا • هــەتا ئەم کەینو بەینە کرا گەیشتینە ئاوەکە • وتی : هـــا ، ئەوە ئەسبابەکانو ئـــەم ئاوە ئەچێتە ناو دێی ترپەسپیـــان ، بەرت نادا •

نازانم چـەن سەعات(۱۳۰) شەوی ماوە • ئەوەندە کفتم بەحاڵ هۆشم هەیە • لە قەراخی ڕێگەکە لێفەکەم داخست ، بوخچەم نایـە ژێر ســـەرم • وەك کوتەك بدەن(۱۳۱) بە بناگوێما ، خـــەوم لێ کـــەوت ، ئەمما چخەوێك ؟ ئیستەیش لەزەتی لـــە دڵم نەچووەتە

---

(۱۲۹) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەوتو •
(۱۳۰) لە دەسنووسەکەدا : ساعات •
(۱۳۱) لە دەسنووسەکەدا : بدە •

دەرەوە • وەختێ خەبەرم بووەوە ، ڕۆژ بەرز بوو و قاڵبم کەوتبوە سەر ئارەق • هەڵسام چوومە سەر ئاوەکە(١٣٢) دەستنوێژم شۆشت و تەپوتۆزی ڕێگەم لە خۆم کردەوە • ئنجا نواڕیم مەملەکەتێکی چۆڵوهۆڵ • بە قەراخی ئاوەکەدا(١٣٣) قەدەرێك ڕۆیشتم ، گەیمە بێستانەوانێك ، سوئالی قوشتەپەم لێ کرد ، وتی : ئەو چاڵاییەدایە • وتم : من بۆ ترپەسپیان ئەچم • وتی : کەوابێ مەچۆرە ناودێ • لێرەوا بڕۆ ، دوو دێ دەرئەکەوێت • ئەوی پێشمەوەیان پلنگەیە ، ئەوی ئەولایان ترپەسپیانە • دێکە دیارە • وەکو تەعریفی بۆ کردم ، ڕۆیشتم تا گەیشتمە ترپەسپیان • بەڕاستی ئەو قەتارچی یە چاکەیەکی باشی لەگەڵ کردم و خستمیە ئیستیراحەتەوە ، خوا عەفووی کات •

بە پرسیار چوومە مزگەوت • دنیا زۆر گەرم بوو ، چونکە هاوین بوو • تەماشام کرد لەناو مزگەوتا حەوزێکیان کردبوو ، پڕ بوو لە ئاو • بە توێی کراس و دەرپێ فەقێکان قاچیان داهێشتبوە ناو ئاوی حەوزەکە لەگەرما • تمەز لە بەیانا بەفێنکی ئاویان تێ دەکرد بۆئەمەی کە بە ڕۆژ خۆیانی پێ فێنك کەنەوە • سەلامم کرد • جوابیان سەندەوە ، موبالاتیان پێ نەکردم • شێخ جەلالیش دانیشتبوو ، نەیناسیمەوە پاش یەك دوو دەقیقە وتی : ئەرێ تۆ فلان کەس نیت؟ وتم : بەڵێ • لەبەرم هەڵسا • جێیان کردمەوە • پاش

(١٣٢) لە دەستنووسەکەدا : ئاوە •

(١٣٣) لە دەستنووسەکەدا : ئاوەکە •

چەن دەقیقەیەك ناردی خەبەریان‌دا بە باوكی پوورزاكانم • سەیید ئەحمەدی سەرگەڵوویی هات بۆ مزگەوت •

مەرحووم باوكم ئەووەڵی تەدریسی لە كەركووك لای شێخ حسێن باوكی سەیید ئەحمەدی خانەقا بووە • پاش چەن مانگێك چووەتە هەولێر ، مودەڕڕیسی شێخ ئەبووبەكری هەولێر بووەو دەرسی بە كوڕانی شێخ وتووە كە شێخ عەبدوڵڵاو شێخ محەممەد ئەمین‌و شێخ عەبدولڕەحمان بوون • شێخ ئەبووبەكر زۆری خۆش‌ویستووە • والیدەم لە ماڵی شێخ ئەبووبەكر ئیمامەتی بۆ ژنان كردووە • پوورێكم لای باوكم بووە ئاڵتوون ناو كچ بووە ، سەیید ئەحمەد ناوێكی سەرگەڵوویی خزمی سەیید ئەحمەدی خانەقا بە فەقێیەتی كەوتووەتە هەولێرو لە خانەقای شێخ ئەبووبەكر بووە ، بە واسیتەی شێخ‌و كوڕانی شێخەوە داوای خوشكەكەی باوكمی كردووە • باوكم قسەی نەشكاندوون • بە نەتیجە باوكم هاتۆتەوە بۆ وڵاتی سولەیمانی‌یە • پوورەكەم لە دەشتی هەولێر ماوەتەوە • وابزانم لە دەوری ڕشانەوەدا پوورەكەم مردووە ، كوڕێك شێخ محەممەدو دوو كچ عایشەو فاطمە لێی بەجێ‌مابوو ، ماڵیان لە ترپەسپیان بوو •

لە ترپەسپیان بە فەقێیەتی دانیشتم ، فەقەت وەزعی ئەوێم بە دڵ نەبوو ، لەبەر ئەم سەرگوزەشتەیە : مەلا شێخ جەلال لەگەڵ مەلامحەممەد ئەمینی برای مودەڕڕیسی مێرغوزار ژن‌بەژنیان كردبوو خوشكیان دابوو بە یەكتر • خوشكی مەلا حەمەدئەمین گۆیا بە كچ

دەرنەچووبوو ، لەبەرئەوە شێخ جەلال ناردی‌یەوە بۆ مێرغوزارو خوشکەکەی ئەویشیان هێنابۆوەو خوشکەکەی دڵی بە مەلا حەمەدئەمینەوە بوو • ئەڵێن جوابی ناردبوو کە بێن بەدواما بمبەنەوە • فەقێی مێرغوزار بە شەو ئەهاتن کە لە ترپەسپیان ژنەکەی مەلا حەمەدئەمین بدزنەوە • فەقێی ترپەسپیانیش بە تفەنگەوە وەکوو قوڵو حەرەس بەدەورەی دێدا ئەگەڕان • ئاخری چونکە دزوماڵخۆ یەك بوون ، فەقێی مێرغوزار ژنەکەیان دزی‌یەوە فڕانیان بۆ مێرغوزار ، بۆ مەلا حەمەدئەمینی مێردی • ژنی شێخ جەلالیش کە خوشکی مەلا حەمەدئەمین بوو لە ماڵی براکانی مایەوە ، ئاخری ڕەدووکەوت ، هەشتا لیرەیان دا بە مەلا شێخ جەلال تەڵاقی‌دا • عەجەبتر ئەوەبوو کە شێخ جەلال سوێندی خوارد کە ئەو خوشکەم نابێ ڕووبکا بە ماڵی منا حەتتا بە مردوویش‌و ئیتر خوشك‌و برایەتیمان لەبەینا نەما • وە ساڵی دوایی لە ترپەسپیان بووم ، فەقێی ئەو دەعوەتی فەقێیانی چەن دێیەکیان کردبوو ، زیافەت بوو ، لە حەوشی مزگەوت فەقێ هەڵئەپەڕین ، بێ‌خەبەر لە هەموو شتێك • لەپڕ وتیان وەڵڵا جەنازەیەك هات • مەعلووم‌بوو کە جەنازەی خوشکی مەلا شێخ جەلال بوو • فەقێکان پەکیان‌کەوت ، هەڵپەڕکێیان تێکدا • مەلا لە ماڵەوە بوو ، کە ئەم خەبەرەی زانی نەیهێشت جەنازەکە بهێننە ماڵی • بە ئەهالیی وت : بچن بینێژن‌و ، هاتە مزگەوت بە تووڕەیی سوێندی خوارد لە فەقێکان کە نابێ ئەم شایی‌یە تێکدەن‌و ، (بالخاصە) بە فەقێکانی

خۆی وت هەرچی هەڵنەپەڕێت دەری ئەکەم • ناچار دەس کرایەوە بـــە شـــایی • ئەهلی دێـــکە جەنازەکـــەیان ناشت ، مـــەلا خـــۆی تێ نەگەیان • لەبەر خۆشیو سەیری ، ئەم ماجەرایەم نووسی •

ئنجـــا لەبەر وەزعی‌یەتی بەینی فـــەقێی ترپەسپیانو فـــەقێی مێرغوزار دڵم بە دانیشتنی ترپەسپیانەوە نەبوو • تەسادوف مامۆستای کەرکووکم مـــەلا مەجیدی دوولـــکی هـــات بۆلام بۆ ترپەسپیان بـــە دیدەنیو بۆ ئەمـــە کـــە وتی من ئەچمە هەولێر بۆ مزگەوتی حاجی قادر ، تۆیش وەرە • لەسەر ئەو قەرارە چەن ڕۆژێك لەوەودوا بـــە ناوی سەفەرەوە چووم بۆ شـــاری هەولێرو نەهاتمەوە بۆ ترپەسپیان • لـــە مزگەوتی حاجی قادر دامەزرام • چەن مانگێك لەوێ بووین • ئنجا مـــەلا مەجید وتی : مەلا فەتاحی خەتێ ماڵی هاتووەتە دیبەگە ، با بچین بۆ ئەوێ • دەستە فەقێ‌یەك بووین موستەعیدو سوختـــــە ، چووینە دیبەگە • زۆر قەڵەباڵغ بوو ، شازدە حەفدە فەقێی تێدابوو و مەدرەسەیەکی عومدە بوو •

لـــە دیبەگـــە مامـــەوە تا زستان بەفرە گەورەکەی مەشهوور ۱۳۲۸(١٣٤) پەیدابوو و ۱۳۲۹(١٣٥)یشی گرت ، کە موتبیق بوو و مانگێک زیاتر دەوامی کردو ئەوانەی کـــە زۆر پیر بوون نە بەفری وا بەدەوامیان دیبوو و نـــە بیستبوویانو ، ئاسكو حەیواناتی دەشتو

---

(١٣٤) ڕێکەوتی ١٩١٠ ئەکا •
(١٣٥) ڕێکەوتی ١٩١١ ئەکا •

کێوی فەوتانو ، زۆر تەسادوفی کردبوو کـــە ئاسك بێپەروا خۆی ئەکرد بەناو دێهاتداو خـۆی ئەکرد بەماڵاناو ، مەشهوور وابوو سێ گەلەگورگ بەدەشتا وەك هـار لەبرسا ئەگـــەڕانو ئـەوی تووش ببووناێت لـە ئینسانو حەیوان ئەیانخوارد ، حەتتا بیستم سواریان لەســەر پشتی وڵاغ هێنابوە خوارەوە(١٣٦) بە خـۆیو وڵاغیـــەوە خـــواردبوویانو ، تفەنـگی بێبووە دەسـتی گـــۆی نەکردووە دەستۆکەری بـکاتەوە ، ئەنواعی ماجـــەراو حیـــکایات لەو بەفرە ئەستوورەدا نەقڵ ئەکرا کە جێگای حیرەت بوو و ئایەتێك بوو لـــە ئایاتی خوای تەعالا • لە دیبەگە بووم کـــە بەفرەکە باریو دەوامی ئەکرد • منیش بە واسیتەی ڕاتبەکردنی ناودێ لـــەو بەفرەدا زۆر ناڕەحەت بووم • گـــەلێ ڕۆژ سـەگ گڵاوی ئەکردمو خـــۆم دائەشوشت • حەتتا ڕۆژێك چـەن سەگێك بۆم هـاتن ، هـەردوو دەستم گیرابوو بـــە دوو زەرف چێشتەوە ، ناچـــار زەرفێ لـــە چێشتەکانم هەڵپرژان بە دەموچاویانا •

جەنابی مـەلا بە ئەحواڵی منی زانی ، فەرمووبووی ئەوکوڕە ئەگەر لـە مەدرەسەیەکیتر بێت موستەعیدە ، ڕاتبـــەی ناودێی بێ مەکـەن ، با ئیشـی حوجـــرە بـکات • ئەکسەریان ڕازی بوون ، بەعزێکیان قەناعەتیان نەکرد • مەخسووس مەلا ئەسعەد ناوێـــکی مەریوانی بـــە خۆیو سوختەیەوە ئیسراریان کرد لەسەرئەوە کـــە ئەبێ ڕاتبـــە بکات ، ئەنجا نازانم لە غەرەزی مامۆستام بوو یان لەبەر

---

(١٣٦) لە دەستنووسەکەدا : خوارە •

خۆم • منیش ڕقم لـەو وەزعە هەڵسا • لـەو تەنـگ‌و چەڵەمەدا ،
لەو بەفرو شیددەتەدا قەرارمدا بچمەوە بۆ تریەسپیان لـە داخی ئـەو
نامەردانە • ئەسبابم پێچایەوە ، دامە دەس مامۆستام • کـــە زانیی
ئەڕۆم ، زۆری هەوڵدا ، وتی خۆت ئەفەوتێنی ، گورگ ئەتخوا •
حیرس گرتمی‌و بە هەوای موقتەزای گەنجی کە شوعبەیەکە لـــە
شیتی ، بـــەو فەرتەنەیە عەزمم‌کرد لەســـەر کۆچو گوێم‌نەدایە
ئامۆژگاریی کەس • دوو دەرپێم بوو هەردوکیانم لەپێ کردو زۆر
چاك خۆم پێچایەوە ، لەچکم کرد ، سەرو ملم پێچا بە دوو جامانە ،
فەقیانەکانم لـــە دەس‌و باسـکم ئاڵاند ، تەنها دەم‌و چـــاوو دەسم
بەدەرەوە ما • کەوتمە ڕێـگاو بە زورگا هەڵـگەڕام ، سەرەژوور ،
تەقریبەن لـە عومری حەقدە ساڵی‌یام‌و جەنـگەی قووەت‌و تاقـەتی
گەنجیمە ، باکم نی‌یەو ماندووبوون نازانم چی‌یە ، تا ئەژنۆم بەفرەو
دنیـــا تاریك‌و تەمـــە • ئەمما چونـکە بای نەبوو و هەوا خۆش
بوو حیسسی سەرمام نەدەکرد • (بحول الله وقوته) زوو گەیشتمە
ســـەر زورگـەزرار ، دانیشتم ، ئیستیراحەتم کرد ، جـــگەرەم
خوارد ، چـەن ئایەت‌و دوعام خوێند • ئەنجا سەرەوژێر داگەڕام
بـە دیوی باقرتەدا ، ڕێگا دیار نی‌یە ، لاپێ‌یە • زۆر جار ئەکەوتم ،
تا پشتێنەم ئەکەوتە بەفرەوە ، گـــەلێ کەرەت بەلادا ئەکـــەوتم ،
هەڵئەخلیسکام • ئەمەندەم هەڵس‌وکەوت کرد تەواو ماندوو بووم •

بە مەزەننە نزیك‌بوومەوە لـە بناری زورگەکـــە ، دانیشتم ،
تەماشایەکی دوای خـۆم کرد بۆ ســەر زورگ ، تارمایی‌یەکم دی

بۆرو قەبە ئەجوولاْنو بەرەو خوار ئەهاتن • ترسام کـــە گەلـــە گورگ بن ، مووچڕکە بەبەدەنما هـــات • هـــەناسەم سوار بوو ، دیققەتمدا کـــە نزیك بوونەوە زانیم گورگ نین ، سێ هێسر سواری شوانکارەی قەراج بوون ئەچوون بارەکا بێنن بۆ قەراج بۆ مـــەڕو حەیوان • هەرسێکیان کەپەنەکیان بەسەرەوە بوو ، من دانیشتبووم لـــە دوورەوە ، دەنگیان دام ، جوابم دایەوە ، زۆر کەوتنە پەکوو پەکوو بۆ حالی منو گەلێ بەزەییان پیاما هاتەوە • یەکێکیان لـــە یەکێکیانی خوڕی وتی(۱۳۷) : کوڕە خۆ فرێدە خوارێ ، هەڵگرە بیخەرە سەر پاشـــکۆم • کابرا دابەزیو سواری پاشکۆی ئەوی تری کردم ، کەپەنەکەکەی دا بەسەرما ، ئنجا کەوتنە سوئالو جواب ، زانییان کـــە فەقێم ، وتی : بۆکوێ دەچی ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتیـــان : ئێمە هـــەتا باقرتە ڕەفیقی تۆین ، وتم : بمگەیەننە باقرتـــە باکم نییە چونـــکە مەلاکەی ئەوێ مـــەلا سەید خدر فەقێی باوکم بووە • وتیـــان : بەسەر چاو ، لـــە بەردەمی حوجرەی فـــەقێ دائەبەزێنین • بەڕاستی مەردایەتییان کردو دەلیلێکی خێر بوون بۆ مـــن • ماندووم حەسایەوە •

گـــەیشتینە باقرتە ، بەردەمی حوجرە ، بانـــگیان کرد : فەقێ وەدەرکەون ، میوانێکمان بۆ هێناون • دابەزیم ، چوومە حوجرە ، هـــەموو فەقێکان ســـەریان سووڕماو تەعەججوبیان کرد • ئاویان بۆ گـــەرم کردم ، دەستو قاچیان ششتم • چایان لێنا • کە حیکایەتم

(۱۳۷) لە دەستنووسەکەدا : وتم •

بۆ ئەکردن هەروا سەرسام ئەبوون،ئەیانوت: خوا بەکەرەم‌و ڕەحمی خۆی نەجاتی‌داوی•ماجەرای ئەو سەفەرو فەلاکەتەم(١٣٨) کە بەسەرا هات‌و نزیك بوو بە هیلاك بچم ، تەفسیلی دەوێت • بەکورتی بڕیمەوە • خۆلاسە شەو لە باقرتە مامەوە • سبەینێ بە خۆشی گەیشتمە ترپەسپیان • لام‌وەهایە پاش چل شەو زیاتر ناردم بۆ دیبەگە بۆ بوخچەو ئەشیاکانم • بەهاری دوای ئەو بەفرە بوو سەرگوزەشتەی شایی فەقێکان کە تێکەڵ بە شین بوو وەکو ڕابووردو نووسرا •

لە ترپەسپیان مامەوە • زۆر ڕووت بووم‌و پوولێکم نەبوو ، هەرچۆنێك بوو ڕام‌بوارد • ئێوارەیەك سێ ئێسترسوار هاتن لە حەوشی مزگەوت دابەزین ، مامۆستام ناردی بەدواما فەرمووی : کاکەحەمە ، ئاغای پیرداوود کوژراوە ، ناردوویانە کە سێ فەقێ‌یان بۆ بنێرم ئێمشەو لەسەر جەنازەکەی قورئان بخوێنن ، ئەچیت یان نە ؟ وتم : بەڵێ ئەچم • من‌و دوو فەقێی‌تر سوار بووین • نوێژی مەغریب لای‌دابوو گەیشتینە پیرداوود • تاوێکیان بۆ هەڵدابووین • جەنازەکە لەوێدا دانرابوو ، نوێژمان‌کرد ، دەستمان‌کرد بە قورئان خوێندن ، چوار کەس بووین من‌و دوو فەقێ‌کە ، سەیدێکی ئەوێش لەگەڵمان ، لای خۆی وەك موراقیب‌و ئەمیندارمان کە ئێمە ڕانەوەستین • پاش عیشا نانیان بۆ هێناین • شەو درەنگێك یەك تەشتی مێوژی زراریان بۆ هێناین • چەند دەقیقەیەك بە خواردنیەوە

(١٣٨) لە دەستنووسەکەدا : سەفەرەو فەلاکەتم •

مەشغووڵ بووین • شەویٚ دەستنویٚژم تازە کردەوە ، لـــە شـــەقە جۆگەیەك کە بەلای دەوارەکەدا ئەڕۆیشت • کاك سەید زۆر سست بوو لـــە قورئان خویٚندناو ئەو میقدارەیش کە ئەیخویٚند چونـــکە زۆر غەڵەت و پەڵەت بوو ، هەر بەوەدا ڕادەگەیشتم کە غەڵەتی بیٚ بڵیٚمەوە • ئاخری ڕجام لیٚ کرد کە بە دەنگی نزم بخویٚنیٚت •

سبەینیٚ کـــە ڕۆژ بۆوە وا کە دۆست و دوژمن لێك ئاشکرا بن نویٚژمان کرد • ئەنجا وتم : کوڕینە چەندتان خویٚندووە ؟ فەقیٚیەکیان وتی : من شازدە جزوم خویٚندووە ، ئەوی‌تر وتی : مـــن دوازدە جزوم خویٚندووە • سەیدەکە وتی : بەخـوا مـــن هـــەشت جزوم خویٚندووە • منیش بیست‌وشەش جـــزوم خویٚنـــدبوو ، لەســـەر (والذاریات) ڕاوەستابووم ، وتم : ئەنجا خۆ هیچمان خەتممان تەواو نەکردووە • ئەگـــەر پرسی‌یان بڵیٚین‌چی ؟ سەیدەکە وتی : کوڕە بڵیٚن خەتمی تەواومان کردووە • لەویٚش خـــەتم بە چواردە قڕانی ڕەش بوو • بە سەیدەکەم وت : بەخوا دیارە ئەمینداری چـــاکی • وتی : کوڕە لەپاشا بۆی تەواوکەن • وتم : باشە ، ئیٚـــوە چی‌ئەڵیٚن بڵیٚن • ئەمما من ئەڵیٚم(١٣٩) چوار جزوم ماوە خەتم تەواوکـــەم • وتیـــان : باشـــە • پاش هەتاوکەوتن برای ئاغـــا هـــات لەگـــەڵ جوولەکەیەکا کـــە ئەمیندارو کیسە باخەڵیان بوو ، وتیان : چیتـــان خویٚندووە • سەیدەکە وتی : هەموو خەتمیان تەواوکردووە • وتم : مـــن چوار جزوم مـــاوە • جووەکە پارەی داینیٚ ، وتی : پارەی

(١٣٩) لە دەستنووسەکەدا وشەی (ئەڵیٚم) دووجار نووسراوە •

ئەمیش تەواوبدەن ، لەپاشا تەواوی(١٤٠) بـکات •

لەپاشا وتیان : ئەرێ خۆ ئیمرۆ پێنجشەممەیە با یەکێ لـەم فەقێیانە بەین بۆ سەرقەبران تا مەغریب لەسەری بخوێنێ بیگەیەنێ بە جومعە ، منیان ئینتیخاب کرد • قەبرستان دوور بوو • هێسرێکیان هێنـا ، سواربووم • بۆ دەمی نیوەڕۆ ئەنجـا دفنی تـەواوبوو و گەڕانەوە • پیاوێك لای من مایەوە • زۆری پێنەچـوو پیاوێـکی تر هـات ، شەکرو چاو نیوەڕۆژەی هێنابوو • (ما علینا) لەسەر قەبرەکە ماینەوە تا نوێژی مەغریبمان کرد • قورئانێکی باشم خوێند • دوو پیاوەکـەو(١٤١) هێسرەکەیش لەوێ بوون • پاش مەغریب کـە نوێژمان کرد ، سواربووم • زەلامەکان بە گورگەلۆقەو منیش بـە سواری ، ڕۆیشتین • بۆ عیشا گـەیشتینەوە پیرداوود • شـەوێ خزمەتێـکی باشیـان کردم • سبـەینێ ، لەبیرم نەمـاوە ، پەنجـا قرانێکیان دامێ کە جێگای(١٤٢) بیست دیناری ئیستەی پڕئەکردەوەو مـن ئـەو پارەیە لە بەرەکەتی ئـەو ڕاستییەی ئەزانم کـە گوتم خەتمم تەواو نەکردووە چوار جزوم ماوەو بەسواری هاتمەوە بۆ تربەسپیان • کـە چووم بۆ هـەولێر ، ئەو پارەیە سەرتاپا لیباسم پێ کرد ، زۆری مابۆوە •

لـە سەرگوزەشتەی ئەو زستانە کـە لـە تربەسپیان بووم ،

---

(١٤٠) لە دەسنووکەدا : تەواو •
(١٤١) لە دەسنووسەکەدا : پیاوەکە •
(١٤٢) لە دەسنووسەکەدا : جێگا •

ئاغاكەی ئەوێ سلێمان ئاغا ئەغلەب شەوی سێشەممەو جومعـــان دەهـــاتە ناو فەقێیان ، یاری‌و سوحبەتیان ئەكرد ، گەلێ شـــەو گۆرەوی‌بازی‌یان ئەكرد تا نیوەشەو • شەوێك لەســـەر دڵخـــواز گۆرەوی‌بازی كرا ، سلێمان ئاغاو دەستەی بردیانەوە ، پیاوێـــكی چەتەوڵی لۆقدرێژی بوو هەڵسا فەقێیەكی كرد بە (پێچاڵ) ســەری بـە دیوارەوە(١٤٣) نووســـان ، لاقانی بێ دوورخستەوە ، فەقێیە بچـكۆلەی كرد بە (مەكووك) ، خـــۆی بۆ (جـــۆلا) ، فـــەقێ مەكووكەی خستە بەینی دیوارو لاقانی فەقێ پێچاڵەوەو كۆمانیەوە وەكوو ركووع ، فچكێكی بۆ ئەكردو یەك ئەژنۆی ئەدا بە قنـــگی فەقێ مەكووكا ، ئەیگەیانە ئەودیو ، كوتێكی باشیشی ئەدا بــە فەقێ پێچـــاڵەوە ، لـــەودیوەوە فـــەقێ مـــەكووكی وەرئەگێـــڕایەوە ، ئەژنۆكەی‌تری بە هێزی خۆی ئەدا بە سمتی فەقێكەدا ، ئەیوت : فچك ، بە شێوەیەكی سەیرو ، كوتێكی قایمی ئەدایەوە بە فـــەقێی پێچـــاڵا ، مەكووك ئەهاتەوە ئەم‌دیو ، دەی دەی تا چـــەن جـــار وای‌لێ‌كردن تا ماندوو بووین •

فەقێ ڕقیان هەڵگرت • شەوی پاشوو هەرچەن شەوی موتالاو دەرسیش بوو ئەمما هـــەر بۆ حەقسەندن ناردیان بەدوای سلێمان ئاغا ، بەدەستەیەوە هاتن ، گۆرەوی‌بازی دامـــەزرایەوە لەســـەر دڵخواز ، خولای من وتۆ كردی(١٤٤) فەقێ بردیانەوە ، وتیان : بابە

(١٤٣) لە دەسنووسەكەدا : دیوارە •
(١٤٤) لە دەسنووسەكەدا : كرد •

چیتان ئەوێ ؟ ترپەسپیان لەدەشتایە ، مزگەوت لە ناوەڕاستی دێ‌یە ، لەسەربان قسەیەك بکە بە قایم ، هەموو دێکە گوێیان لێ‌یە . فەقێ حوکمیان‌کرد لە ئاغا ئەبێ بچیتە سەربانی مزگەوت ، بە دەنگی بەرز بانگ‌کەیت سێ جار : کوڕە هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەرگانی(١٤٥) سلێمان ئاغایە ، وتی : کوڕە ئامان ، دەخیل ، دەستم دامێنتان(١٤٦) ، ئابڕووم ئەچێت . ڕجاتان لێ ئەکەم هەرچەن ئەڵێن شەکروچا ئەیدەم ، ئەم پەندەم پێ‌مەدەن ، کەڵکی نەگرت . وتیان : وەڵلا غەیری ئەوە بە هیچ ڕازی نابین . ئەبێت بیشقیرێنی . ئەگەنە(١٤٧) حیسابی ناکەین . چارە نی‌یە . سلێمان ئاغایان بردە سەر بانی مزگەوت . لەگەڵ ئەوەڵ‌جار بانگی‌کرد : هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! هەرچی لە ماڵان بوو هەمووی هاتەدەرەوە ، حیرەت‌و تەعەججوب گرتی‌ەسێ جار بانگی‌کرد(١٤٨) ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەرگانی سلێمان ئاغایە . هەردەمێ نادەمێ سخورمەیان لێ‌ئەدا : دەنگ هەڵبڕە ! تا سێ جارەکەی تەواوکرد . لە ناودێدا بوو بە هەرا . کە هاتنە خوارەوە عەرەقی هەڵئەڕشت‌و سپی هەڵگەڕابوو . بۆ سبەی لە هەموو جێ ، لە هەموو ماڵ باس باسی ماجەرای ئەو شەوە بوو(١٤٩) .

---

(١٤٥) لە دەستنووسەکەدا : کانی . ئەبوو (گاینی) بووایە .
(١٤٦) لە دەسنووسەکەدا : دەستت دامێنیان ، بەڵام (دامێنیان)ی ڕاست‌کردووەتەوەو ، (دەستت)ەکە وەك خۆی ماوە .
(١٤٧) ئەبوو (ئەگینا) بووایە .
(١٤٨) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نی‌یە .
(١٤٩) لە دەسنووسەکەدا (بوو)ەکەی نی‌یە .

له تربه‌سپیان مامه‌وه تا دنیا گه‌رم بوو • به‌هۆی پاره‌كه‌وه چووم بۆ هه‌ولێر ، لیباسێكی جوان‌و به‌رداخم دروست‌كرد • له‌گه‌ڵ مه‌لا محه‌مه‌ده‌دی چنێرانی كه ئێسته له مه‌خموور عه‌رزوحاڵ ئه‌نووسێت ، برایه‌تیمان خۆش بوو و هه‌م چونكه جامیی ئه‌خوێندو(١٥٠) له‌گه‌ڵی پێدائه‌چوومه‌وه ، به‌هۆی ئه‌وه‌وه(١٥١) ته‌فره‌ی‌دام بچین بۆ ئیرانێ(١٥٢) له خۆشناوه‌تی • چووین • مودده‌یه‌ك له‌وێ ڕامبوارد ، ناخۆش نه‌بوو ، چونكه مه‌رحووم (سافی) كاك مسته‌فای(١٥٣) شاعیر گه‌نج بوو ، له‌وێ بوو ، زۆر ته‌ڕو خۆش خوڵق‌و له‌گه‌ڵ فه‌قێدا تێكه‌ڵ بوو • زۆرتر(١٥٤) له‌گه‌ڵ ئه‌و ڕامان‌ئه‌بوارد •

دوایی تاقه‌تم چوو ، هاتمه‌وه بۆ هه‌ولێر ، له مزگه‌وتی مه‌لا ئه‌فه‌ندی له قه‌ڵات لای مه‌رحووم مه‌لا عه‌بدوڵڵای كوڕی حاجی مه‌لا حه‌سه‌نی بورهانی كه موسته‌عیدی ئه‌فه‌ندی بوو – دامه‌زرام ، ده‌سم‌كرد به عه‌بدوڵڵایه‌زدی • چه‌ند مانگێك پێكه‌وه له حوجره‌یه‌كا بووین • به‌ناو فه‌قێ بوو ، برنجی مه‌لا بوو • ڕۆژێ پێش ڕه‌مه‌زان وتی : كاكه حه‌مه فلان كتێبم لازمه ، لای مه‌لا عوسمانی به‌حركه هه‌یه ، ئه‌توانی بچیت بۆم بهێنی ؟ وتم : به‌ڵێ • چاكم كرد

---

(١٥٠) له ده‌سنووسه‌كه‌دا : ئه‌خوێندن •
(١٥١) له ده‌سنووسه‌كه‌دا (ئه‌وه‌وه)كه‌ی نی‌یه •
(١٥٢) هێران‌و نازه‌نین •
(١٥٣) له ده‌سنووسه‌كه‌دا : مسته‌فا •
(١٥٤) له ده‌سنووسه‌كه‌دا : زووتر •

بەلادا ، هەی پێم لێ کرد بۆ بەحرکە • ناشارەزا ، هەر بە پرسیار، پێش نیوەڕۆ گەیشتمە(١٥٥) ئەوێ • کاغەزەکەی مامۆستا مەلا عەبدوڵلام دا بە مەلای بەحرکە •پاش نوێژ مەلا بە کوڕەکەی وت : بچۆ نان بێنە • کوڕە ڕۆیشت جامێ دۆو چوار نانی هێنا • زۆریشم برسی بوو ، ئەمما سێ نانم خوارد ، نانێکم پارووی شەرم هێشتەوە • مەلا وتی بە کوڕەکەی : ڕۆڵە ! ئەوە بۆ ئەوەندەت نان نەهێنا کە میوانەکە تێر بخوات ؟ ئەوە ڕۆنە کەرەمان بوو ، بۆچی نەتهێنا ؟ ئەوە بۆیە چوار نانت هێنا میوانەکە سیانی بخواو یەکێکی بهێڵێتەوە ؟ ئەنجا تفێکی لێ کرد ، وتی : کەر بە قوزی داکتدا بباء پاش نیوەڕۆ گەڕامەوە بۆ هەولێر • کتێبەکەم هێنا بۆ مامۆستام • شەو ڕەمەزان بوو •

چەند مانگێك لە هەولێر ماینەوە • مامۆستا وتی : کاکە حەمە ! بێتاقەتم ، ئارەزووی سەفەرم هەیە ، حافزێك(١٥٦) بگرەوە • کە گرتمەوە بە نیازی سەفەرکردنمان ، ئەمەی هێنا : «بختم ار یار بود رخت ازین جا ببرم»(١٥٧) • قەراریدا کە بچین بۆ شاری کۆیێ ، لەوێ شەرع بخوێنێ چونکە یەك کەلیمە شەرعی نەخوێندبوو • ئیزنی لە مەلا ئەفەندی خواست بەوقەرارە

---

(١٥٥) لە دەسنووسەکەدا : گەیشتەوە •

(١٥٦) دیوانی خواجە حافزی شیرازی ، ئەوسا باوبوو فالیان پێ ئەگرتەوە ، ئەگەر یەکەم شیعری یەکەم قەسیدەی سەر لاپەڕەکە لەگەڵ مەبەستەکە بگونجایە نیشانەی باشی ئەبوو •

(١٥٧) واتە : ئەگەر بەخت یار بێ بارو بنە لێرە ئەگوێزمەوە •

کە بۆ ئیجازە وەرگرتن بێتەوە خزمەتی • چووینە کۆیێ • لەگەڵ گەیشتنی ئێمە ، مەلا ڕەسووڵی خاڵو مەلا ڕەسووڵی خوارزا گورووموەری کە ناسیاوو ئاشنای مامۆستا بوون ، بە سێ سوختەوە گەیشتنە کۆیێ • هەر حەوتمان لە مزگەوتی بایز ئاغا دامەزراین• مامۆستا لای مەلا بەهائەددین دەستی کرد بە خوێندنی ئیبنوحەجەر ، تەڵاق و نیکاح و ، هەموو ڕۆژێ مەلا ئەحمەدی کوڕە شوان لە مزگەوتی گەورەوە ـ چونکە میوانی مەلا محەممەد بوو ـ دەهات بۆ حوجرە ، دەرسێکی مینهاجی پێ ئەوت • ئەو زستانە زۆر خۆشمان ڕابوارد ، زۆر بەکەیف • شەوێك مەجلیس گیرابوو لە حوجرە ، زۆر قەڵەبالغ بوو ...(١٥٨) •

---

(١٥٨) سەد حەیف و مخابن مامۆستا لێرەدا وەستاوەو تەواوی نەکردووە •

فەرهەنگۆك

ئەدوت : ئەتوت •

ئەنگوتکە هەویر : گونکە هەویر •

ئیسقات : کەفارەتدان بە پارە بۆ مردوو لەجیاتیی نوێژو ڕۆژووی فەوتاوی •

بەرەودوانان : ڕاونان ، شوێنکەوتنی کەسێ ، کە دیارە ئەو لەپێشمەوە هەڵدێ •

بەورەشینکە : جۆرە زامێکە •

بێچوو : دراوێکی بچووکی جارانە •

پرزەبلێس : نەوسنو چاوچنۆك •

پەیسەر : لەدووگەڕان •

پێچاڵ : ئەو چاڵەی جۆلا لەسەر عەرز دائەنیشێو پێی تێ ئەخاو لەسەرەوە بە دەستو لەبنەوە بە پێ جۆلاییی تیا ئەکا •

تاوڵ : دەوار •

تەلەسفەر :جۆرە قوماشێکە تاڵی زەردی تێهەڵکێشراوە •

تەلان : ڕەقەن ، هەڵەت •

تێغبەند : گوللەبەند ، دوعایەکــە ئەفسانەیەکی لەسـەرە ، ئەڵێن گوایە هەرکەس هەڵیگرتبێ گوللە کاری تێناکا •

جمــکە : جماتی بەفر لە شاخەوە کــە بەردو خۆڵی ڕێ لەگەڵ خۆی دێنێ ، هەرەس •

خوتوە : هەنـگاو •

داغانکردن : بڵاوکردنەوە ، فەوتاندن (تورکی‌یە) •

دەستۆکەری : دەستکردنەوە ، بێدەنـگ نەبوون لــە دەستدرێژی کردنی بەرانبەر •

دەقنە : فەقێی جارانی سولەیمانی ، پایزان چەند شــەوێك بەسەر ماڵانی سەر بە مزگەوتەکانیانا ئەگەڕان ، هــەموو جــۆرە ئازووقەیەکی زستانو پارەی نەختیان لێ خڕئەکردنەوە • بەشێکیان لێ هەڵئەگرت بۆ زستانیانو بەشێکیشیان لێ ئەفرۆشت پارەکەیان لــەناو خۆیانا دابەش ئەکرد • هەندێ لە کوڕانی گەڕەکیش لــەو دەقنەکردنەدا لەگەڵیان ئەبوون •

ژێ : ئەوانەی بە کرمانجی سەروو ئەدون • ڕەنگە لەوەوە هاتبێ کە تیپی (ژ) زۆر بەکاردێنن •

سەرکەوا : کورتەك ، یا سەڵتە •

سەغیر : منالی ورد •

صلاة الحاجة : نوێژێکە بەمەبەستی پاڕانەوە لە خوا بۆ جێبەجێ کردنی مرازێك ئەکرێ •

عومدە : بایەخدار ، گەورە •

فەتارەت : فەوتان ، لەناوبردن •

قاڵب : لەش ، بەدەن •

کلاوەکردنی ئاو : هەڵبەزینەوەی ئاوی بەگوژم کە ئەدا بەسەر تاشەبەردا •

کەپەنەك : فەرەنجیی شۆڕی قۆڵدرێژ • کورد ئەڵێن : لەدوای باران کەپەنەك • هەروا ئەڵێن : کەپەنەکی کورد ئاو نادەڵێنێ •

کەڕەپیاو : پیاوی نەفام •

کەژوو : جۆرە گوریسێکە ، لوول نیـیە ، پانو تەختە وەك تەکبەند •

کیسەباخەڵ : ئەمینداری پارە •

مالامال : پڕ •

ماڵخۆ : خاوەنماڵ ، خانەخوێ •

مەجیدی : دراوێکی سەردەمی **سوڵتان** عەبدولمەجیدی عوسمانیـیە •

مەكووك : مەكۆی جۆلا •

نێرەوە : شوێنی گێژو قووڵی ئاو •

وەسڵی جومعە : دانیشتن بەسەر گۆڕی مردووەوە تا شەوی جومعە چونكە ئەڵێن مردوو كــە خــراپە گۆڕ تا بەجێ‌نەهێڵرێ نەكیرو مونكیر نایەنەسەری پرسیاری لێ بكەنو ، ئەگــەر ڕۆژی جومعەش بخرێتە گۆڕ یا تا ڕۆژی جومعە بەجێ‌نەهێڵرێ ، پرسیاری گۆڕی دوائەخرێ بۆ ڕۆژی قیامەت •

ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ

لاپەڕە	دێــڕ	هەڵە	ڕاست
٢٢	١٨	گــێڕایە	گێڕایەوە
٢٣	١٩	نیــا	تیـــا
٢٨	١٧	بەویسعت	بەویسعەت
٢٩	١٤	کورژا	کوژرا
٣٧	١٢	قولــۆنگ	قولونگ
٣٩	١٤	دەرەبەند	دەربەند
٤٤	١٢	بارەد	بارە
٤٧	١٧	عەبدا	ـــــ
٤٩	١٦	بور	بۆ

ذكريات ايام الصبا وبعض ايام الدراسة الدينية

للاستاذ

الملا محمد الچرستاني

تحقيق وتقديم

محمد الملا عبدالكريم

مطبعة الحوادث ، بغداد ـ ١٩٨٤

له كتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا

ژمارە (١١٢٧)ی ساڵی ١٩٨٤ ی دراوەتێ

دانەی بە نیو دینارە

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤